

HELI VALTONEN
JOHANNA ANNOLA
HENRY NYGÅRD
TIMO VILÉN

PROFESSIONAALISET IDENTITEETIT YHTEISÖLLISYYTENÄ JA ERONTEKOINA

Suomalaisen yhteiskunnan rakentumisessa ajanjakso 1800-luvun lopulta 1900-luvun puoliväliin oli keskeinen. Tuolloin muun muassa monet ammatit kehittyivät toisistaan selkeästi erottuviksi professioiksi, joilla oli omat tunnusmerkkinsä ja pätevyysvaatimuksensa. Professionaalistuminen liitti tietyn ammatin harjoittajia yhteen ja teki eroa muihin ryhmiin. Kaikista ammatteista ei kuitenkaan tullut varsinaisia professioita. Tässä luvussa käsittelemme professionaalistumista ja professioita identiteettiyhteisöinä neljän ammattiryhmän – lääkäreiden, opettajien, insinöörien ja köyhäintalojen johtajattarien – kautta. Miten ja millaisiksi nämä toimet muotoutuivat ammatteina?

Ammatillisen identiteetin jäljillä

PROFESSIONAALISTUMINEN JA PROFESSIOIDEN muotoutuminen on laaja, erityisesti länsimaissa 1800-luvulta lähtien esiintynyt ilmiö. Tämän hitaasti ja askeleittain edenneen prosessin aikana vanhat ammatillisen järjestäytymisen muodot korvattiin vähitellen uusilla ammattipro-

< Helsingin yliopiston lastentautiopin professori Wilhelm Pipping tutkii nuorta potilasta 1910-luvun alkupuolella. Valkoinen takki ja stetoskooppi muodostuivat lääkäriprofession ulkoisiksi tunnusmerkeiksi. *Museovirasto, Historian kuvakokoelma.*

fessioilla.¹ Ilmiönä professionaalistumiselle on ominaista paitsi voimakas riippuvuus paikallisista olosuhteista myös ylirajaisuus, toisin sanoen erilaisten ajatusten ja mallien liikkuminen valtiosta ja järjestelmästä toiseen. Esimerkiksi opettajankoulutukseen esikuvat tulivat 1800-luvulla pääasiallisesti Keski-Euroopasta, mutta myöhemmin, erityisesti 1900-luvun loppupuolella ja 2000-luvulla, niitä on saatu angloamerikkalaisesta kulttuuri-piiristä. Insinöörien osalta vaikutteita ammennettiin 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alussa pääasiassa Keski-Euroopan saksankielisiltä alueilta, joskin osa insinööreistä suuntasi oppiin muualle, esimerkiksi Isoon-Britanniaan. Teknologioiden kehittämisessä ja omaksumisessa ideoiden ja vaikutteiden tuonnilla ja viennillä on aina ollut merkittävä rooli.²

Keskeinen osa professionaalistumista oli ammatillisten järjestöjen ja yhteenliittymien luominen. Järjestäytyminen liittyi pääsääntöisesti yhteiskunnan modernisointiin, jossa koulutuksen kautta muodostettiin toisistaan erottuvia uusia ammattiryhmiä. Kehityksen taustalla oli muun muassa yhteiskunnan tiukan säätykeskeisyyden mureneminen, teollistuminen, kaupungistuminen ja sekularisaatio, jotka pakottivat ammatilliset ryhmät muodostamaan uudenlaisia yhteenliittymiä sekä puolustamaan asemaansa erityisesti suhteessa valtioon.³ Professionaalistumisessa ammattimonopolit vahvistettiin siten, että ammattiin pääsyyn alettiin edellyttää hyväksytyä tutkintoa. Tämän seurauksena esimerkiksi insinööristä ei enää tehnyt insinööriä tiettyjen taitojen hallinta vaan pikemminkin valtiovallan auktorisoima koulutus. Vasta koulutuksen katsottiin antavan riittävän takuun taitojen hallinnasta sekä oikeuttavan professioyhteisöön kuulumisen. Profession sekoittaminen aiempaan ammattistatukseen esitettiin muuttamalla ammattinimikettä samalla kun epäpätevät ammatin-

1 Abbot 1988; Michelsen 1999. Profession määritelmät ovat vaihdelleet. Aikaisemmin katsottiin, että profession jäseneksi tultiin, kun yksilö oli käynyt läpi tietyn koulutuksen, saanut tietyn pätevyyden sekä omaksunut professioon liitetyt arvot ja normit. Sittemmin profession määritelmä on väljentynyt, ja nykyisin modernilla ammattiprofessiolla tarkoitetaan usein ryhmää ihmisiä, joilla on samankaltainen koulutus, tietovaranto ja työympäristö sekä enemmän tai vähemmän yhtenäiset yhteiskunnalliset tavoitteet, ks. Caza & Creary 2016.

2 Autio 2002, 11; Särkikoski 1993, 81–82.

3 Konttinen 1993, 10–11; Freidson 2004, 12.

harjoittajat suljettiin pois. Prosessiin kuului muodollisen eettisen koodiston rakentaminen, ammatin virallinen hyväksyntä ja laillistaminen.⁴

Tarkastelemme tässä luvussa ammattiryhmien professionaalistumista suomalaisessa yhteiskunnassa sekä professioita identiteettiyhteisöinä. Käytämme esimerkkeinä neljää ammattiryhmää: lääkäreitä, opettajia, insinöörejä ja köyhäintalojen johtajattaria. Miten mainitut professiot rakentuivat ja mihin niiden itseymmärrys pohjautui? Millä tavoin niihin sosiaalistuttiin ja mikä oli erilaisten professionaalisten identiteettien suhde sukupuoleen ja luokkaan? Entä kuinka tietyn professioyhteisön jäsenet ilmensivät ja elivät ammatillista identiteettiään, esimerkiksi erilaisten ulkoisten tunnusmerkkien kautta?

Ajallisesti keskitymme 1800-luvun lopun sekä 1900-luvun puolivälin väliseen ajanjaksoon, joka muodostui keskeiseksi niin suomalaisen yhteiskunnan rakentumisen kuin professioiden kehityksenkin kannalta. Esimerkkieimme valintaa on ohjannut halu käsitellä erilaisia ja eri tahtiin kehittyneitä professioita. Professionaalistumiskehityksessä kaikkein selvimmin toisistaan erottuvat juuri lääkärin ja köyhäintalon johtajattaren ammatit: siinä missä lääkäriä pidetään yhtenä maailman vanhimmista ammasteista ja eräänlaisena profession arkkityyppinä, köyhäintalojen johtajattaret edustavat vasta 1800-luvun loppupuolella syntyneitä ammattiryhmää, jonka professionaalistuminen ei itse asiassa koskaan päässyt kunnolla maaliinsa. Eroja valittujen professioiden välille synnytti niiden yhteiskunnallinen status, mies- tai naisvoittoisuus, suhde valtioon samoin kuin sosiaalinen tausta. Esimerkiksi lääkärit olivat 1800-luvun loppulla taustaltaan verrattain yläluokkaisia, kun taas kansakoulunopettajat edustivat voittopuolisesti alemmaa keskiluokkaa. Toisaalta yhtäläisyyksiä löytyy runsaasti, ja niiden – samoin kuin mainittujen professioiden suomalaisten erityispiirteiden – selvittely on eräs tämän luvun tärkeimmistä päämääristä.⁵

Modernit ammatit modernissa yhteiskunnassa

Professioilla on merkittävä rooli suomalaisen yhteiskunnan historiassa kolmestakin syystä. Ensinnäkin modernissa yhteiskunnassa professiot ja muut asiantuntijaryhmät ovat toimineet ihmisten yhteenliittyminä ja

4 Särkikoski 1993, 93.

5 Luvun professioita on tutkittu eriävissä määrin: lääkäreitä, insinöörejä ja opettajia on tutkittu runsaasti, kun taas köyhäintalojen johtajia selvästi vähemmän. Vrt. esim. Schnell 2017, 1–2.

siten merkittävästi vaikuttaneet yhteiskunnan jäsentymiseen ja sisäiseen yhtenäisyyteen. Toiseksi professionaalinen identiteetti eli se, miten ihminen ymmärtää itsensä suhteessa ammattiin ja työhön, ja se, miten hän tätä suhdetta ilmentää, tarjoaa yhden tärkeän osavastauksen kysymykseen siitä, kuka tai mitä yksilö tai ryhmä on tai ei ole tiettyinä historiallisena hetkenä.⁶ Kolmanneksi tietyn professioyhteisön jäsenyys on saattanut historian saatossa ratkaisevasti määritellä, millainen rooli yksilöllä oli paikallisyhteisössä ja millaisia valintoja hän ylipäätään saattoi tehdä.

Jos suomalaista professionaalistumista koskevan tarkastelun lähtöpisteeksi valitaan 1800-luvun loppu, olivat professiokehityksessä pisimmälle ehtineet lääkärit, jotka on tapana laskea verrattain harvalukuisen klassisten professioiden joukkoon yhdessä lakimiehen, upseerin ja papin ammattien kanssa. Lääkäriin velvollisuuksia ja oikeuksia koskevia kirjauksia löytyy jo Hammurabin laista (1792–1750 eaa.), ja varhaisimmat tunnetut lääkäreiden eettiset ohjeet ovat nekin jo noin 2 500 vuotta vanhoja.⁷ Suomen tapauksessa lääkäreiden ammattikunnan synty tavataan ajoittaa vuoteen 1663, jolloin joukko Tukholman kaupungin lääkäreitä sai kuningattarelta luvan perustaa lääkärikollegion (Collegium Medicorum) etujaan ajamaan. Sittemmin kollegiosta kasvoi koko valtakunnan lääkin-tätointa valvonut elin. Sen toimintaa jatkoi Suomessa ensin Turun Akatemian yhteyteen vuonna 1811 perustettu Collegium Medicum eli ”Lääkäri-kunta”, kuten uuden viraston suomenkielinen nimitys kuului, sekä myöhemmin Lääkintöhallitus.⁸

Lääkärikunta, jota ”Lääkäri-kunnan” oli määrä valvoa, pysyi pitkään pienenä: yliopiston siirryttyä Turusta Helsinkiin vuonna 1828 lääkäreitä oli noin 60, vuonna 1880 heitä oli 160 ja vuosisadan vaihteessa 380. Kunnanlääkärijärjestelmän perustaminen kiihdytti lääkäreiden määrän kasvua, mutta jos vertailukohdaksi otetaan muiden läntisen Euroopan maiden väestömäärään suhteutettu lääkäritiheys, Suomelle jäi peränpitäjän rooli. Näiltä osin tilanne muuttui vasta 1900-luvun lopulla, jolloin hyvinvointivaltion nopea kasvu nosti Suomen lääkimäärän eurooppalaiselle keskitasolle.⁹

6 Gecas 1982.

7 Nykyisin käytössä oleva valakaava pohjautuu nk. Hippokrateen valan lisäksi myös Maailman Lääkäriliiton vuonna 1949 hyväksymään Geneven julistukseen, ks. Pälve 2013, 11–14; Leikola 1992, 1355.

8 Forsius 1992.

9 Vuorinen 2010, 251; Ignatius 2012, 541; Nyström 2010a, 159–165, 209–214, 518 liitetaulukko SVT:n lääkimäärästä; Piirilääkäreiden historiasta, ks. Kontturi 2014.

Lääkäreiden määrän kasvu, yleiseurooppalaiset yhdistymisvirtaukset sekä tieteenalojen kiihtyvä eriytyminen johtivat osaltaan siihen, että lääkärikunnan yhdyselimeksi tarkoitettu Finska Läkaresällskapet (FLS) perustettiin vuonna 1835. Ensimmäinen lääkäreiden paikallisyhdistys, Åbo Läkarförening, näki päivänvalon vuonna 1858, ja vuosisadan vaihteeseen mennessä oli perustettu jo useita lääkäreiden paikallisjärjestöjä, jotka täydensivät aiempaa Helsinki-keskeistä toimintaa. Lääkäreiden ammatillisen identiteetin kannalta tärkeiksi muodostuivat eritysalakohtaiset tai tietyn lääkäriryhmän etuja ajavat lääkäriseurat, joita alettiin perustaa 1900-luvun alusta lähtien.¹⁰

Vakavan särön suomalaisten lääkäreiden kollegiaalisuuteen aiheutti ratkaisua odottava kielikysymys sekä vuonna 1881 tapahtunut suomenkielisen Duodecim-lääkäriseuran perustaminen, mikä lääkärikunnan suomalaistuksessa ja kielikamppailun koventuessa johti lääkärikunnan jakautumiseen kielen perusteella.¹¹ Seuran tavoitteet olivat osin käytännölliset: suomenkielisen lääketieteellisen sanaston kehittäminen, terveydenhuolto-osaamisen edistäminen sekä myöhemmin lääkärikunnan ja lääketieteen opiskelun suomalaistaminen.¹² Tavoitteet kuitenkin vaikuttivat viiveellä käsityksiin lääkäriyden sisällöstä. Esikuvaksi nostettiin lääkäri, joka ei pelkästään taistellut sairautta vastaan vaan myös suomen kielen ja suomenkielisen kansanosan oikeuksien puolesta.

Kollegiaalisuus oli kuitenkin kielipolitiikkaa sakeampaa, ja edunvalvontaan samoin kuin terveydenhoitoon liittyvät kysymykset toivat suomen- ja ruotsinkieliset lääkärit yhteen kaikkein kiihkeimmän kielikamppailunkin aikaan 1930-luvulla. Duodecim ja Läkaresällskapet olivat jo aiemmin tehneet edustajiensa välityksellä yhteistyötä, jonka seurauksena vuonna 1910 perustettiin kaksikielinen Suomen Yleinen Lääkäriliitto – Finlands Allmänna Läkareförbund. Uudesta liitosta tuli lääkärikunnan yhteinen etujärjestö. Perustamisyökälän mukaan liiton tarkoituksena oli ”arvonmukaisen hengen ja hyvän toveruuden” ylläpitäminen sekä lääkäreiden taloudellisten ja yhteiskunnallisten etujen edistäminen.¹³

Vaikka myös insinööri ja opettaja olivat olleet toimintoina ja ammatteina olemassa jo pitkään, kenties yhtä pitkään kuin parantajatkin,

10 Nyström 2010a, 251–252.

11 Ignatius 2012, 36–37, 50–59, 240–243, 262; Aalto 2016, 67–73; Mustajoki 2013, 101, 340–341.

12 Ignatius 2012, 36–37, 50–59, 240–43, 262; Aalto 2016, 67–73; Mustajoki 2013, 101, 340–41. Profession sisäisen kamppailun näkökulmasta Duodecim näyttäytyy nuoren, virkakierron hitauteen tuskastuneen ja kunnianhimoisen lääkäripolven yrityksenä kohottaa omaa sosiaalista asemaansa erottaumalla vanhemman polven (ruotsinkielisistä) kollegoistaan.

13 Nyström 2010b, 17–19, 22–27.

ei insinöörin ja opettajan ammatteja kuitenkaan ole tapana laskea klasisten professioiden harvalukuiseen joukkoon. Sana ”insinööri” juontaa juurensa latinan keksimistä, suunnittelua ja älykkyyttä merkitseviin sanoihin, ja keskiajalta lähtien ”insinöörillä” (*ingenieur*) tai sen johdannaisilla on tarkoitettu tekniikan parissa työskentelevää henkilöä. Ranskassa termillä viitattiin alkuun tietyissä sotilasopetuslaitoksissa opiskelleisiin, mutta myöhemmin henkilöön, joka oli opiskellut luonnontieteitä ja matematiikkaa *École polytechniquessa* ja siirtynyt sen jälkeen valtion insinöörijoukkoihin. Teollisuusinsinöörien ammattikunta eriytyi vasta 1800-luvun myöhemmällä puoliskolla, ja uuden vuosisadan alkupuolella ”insinööri” tarkoitti lähinnä teollisuuden palveluksessa työskentelevää, teknillisen koulutuksen saanutta henkilöä.¹⁴

Suomessa harvalukuinen insinöörrikunta muodostui 1800-luvun puolivälissä pääosin kanava- ja vuori-insinööreistä sekä maanmittareista ja metsänhoitajista. Kone- ja teollisuusinsinöörejä oli vain muutama, eikä 1800-luvun suomalainen insinööri vielä mieltänyt itseään profession jäseneksi tai edustajaksi. Reaalikoulu ei tuottanut insinöörin tutkintoa sen paremmin kuin identiteettiäkään, minkä vuoksi insinöörin tittelin käyttö oli varsin vapaata, kunnes koulutuksen akatemisoituminen ja säätely 1900-luvun puolivälin tienoilla viimein rajasivat sen käytön vain tietyn akateemisen koulutuksen suorittaneiden etuoikeudeksi.¹⁵ Koulutettuja insinöörejä (diplomi-insinöörejä ja insinöörejä) oli vuonna 1910 noin tuhat. Määrä oli 1950-luvun lopussa noin 10 000.¹⁶

Ensimmäisenä teknologian alaa edustavana yhdistyksenä, tosin epävirallisena, perustettiin vuonna 1872 Teknologiska föreningen i Finland. Myöhemmin lähinnä korkeakouluinsinöörien etuja ajava Tekniska Föreningen i Finland (TFiF) puolestaan perustettiin vuonna 1880. Samana vuonna yhdistys aloitti *Tekniska Föreningens i Finland Förhandlingar* -nimisen aikakauslehden julkaisemisen. Yhdistyksen tavoitteena oli kehittää tekniikan alan yhteistyötä laajemman taiteellisen, tieteellisen ja käytännöllisen kokemuksen kerryttämiseksi. Vastaava suomenkielinen yhdistys, Suomen teknillinen seura (STS), perustettiin vuonna 1896. TFiF:n jäseneksi voitiin hyväksyä henkilö, jolla oli tekniikan alan käytännön ja teoreettinen kokemus. Väljien sääntöjen vuoksi tässä vaiheessa oli vielä mahdollista ottaa jäseniksi esimerkiksi työnantajien ja valtionhallinnon

14 Michelsen 1999, 105–106.

15 Tulkki 1996, 141, 146–147.

16 *Tekniikka & Talous* 5.5.2004.

edustajia, joilta saattoi puuttua insinöörin muodollinen koulutus. Vasta 1920-luvulla yhdistyksen säännöt muutettiin sellaisiksi, että jäseneksi voitiin hyväksyä vain teknillisen korkeakoulun päästötodistuksen saanut henkilö.¹⁷

Myös opettajia oli ollut Ruotsissa jo keskiajalta lähtien, mutta kuten insinööreiltä myös opettajilta puuttui yhtenäinen koulutus, joka olisi perustunut yhteisesti määriteltyihin ammatillista osaamista koskeviin vaatimuksiin. Ensimmäisiä yrityksiä opettajankoulutuksen kehittämiseksi olivat 1780-luvulla järjestetyt Porthanin kasvatusopin johdantoluennot Turussa kotiopettajiksi aikoville sekä vuonna 1807 perustettu ja vajaan kaksi vuosikymmentä toiminut pedagoginen seminaari Turun Akateмиassa, joka oli ensimmäinen oppikoulunopettajien koulutusta tarjonnut oppilaitos. Seminaari kärsi oppilaiden puutteesta, koska opettajan työ ei kiinnostanut säätyläisiä, joille oli tarjolla arvostetumpia virkoja. Kasvatusopin professuurin perustaminen Helsingin yliopistoon vuonna 1852 kuitenkin institutionalisoi kasvatusopin osaksi yliopistollisia oppiaineita ja mahdollisti opettajankoulutuksen kehittämisen Suomen suuriruhtinaskunnassa.¹⁸

Opettajan ammatista muodostui moderni professio vasta massojen koulutukseen perustuvan koulutusjärjestelmän ja opettajankoulutuksen vakiintumisen myötä. Järjestelmällinen opettajankoulutus alkoi, kun Helsinkiin perustettiin harjoituskouluja 1860-luvulla ja kun Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaari aloitti toimintansa vuonna 1863. Seminaarijärjestelmän perustaminen tuki osaltaan opettajankoulutuksen systematisoimista, ja siitä muodostui massakoulutusjärjestelmän tärkeä kivijalka noin sadaksi vuodeksi. Koulutusjärjestelmän kehitys näkyi opettajakunnan laajentumisena. Vuonna 1870 kansakoulunopettajia oli noin 200, vuonna 1900 vajaan 3 000, vuonna 1930 reilut 12 000 ja vuonna 1960 opettajia oli perusopetuksessa jo yli 27 000.¹⁹ Kun mukaan lasketaan oppikoulujen ja muiden oppilaitosten, esimerkiksi ammatillisten koulu-

17 *TFIF 100 år: Tekniska föreningen i Finland 1880–1980* (1980). Pasi Tulkin (1996, 201) mukaan yhdistyksen perustaminen oli vastareaktio ammattijärjestöille, jotka pätevoittivät oppilasjärjestelmän kautta kohonneita itseoppineita insinöörejä, kun taas Karl-Erik Michelsen (1999, 180–181) painottaa ajan teknologisen murroksen merkitystä, kuten myös yhdistyksen historiikki. Muuttuvassa tilanteessa insinöörit tarvitsivat tuekseen valtakunnallista yhdistystä, jonka välityksellä pystyttiin jakamaan tietoa, vahvistamaan profession yhtenäisyyttä ja insinöörien ammatillista identiteettiä.

18 Joutsivuoto 2010, 154–155.

19 Almainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehittymisestä lukuvuosina 1865–1886. 1887; STV 1902, 1932, 1961.

jen, opettajat, opettajista oli jo vuosisadan vaihteeseen mennessä muodostunut moniin muihin professioihin verrattuna kooltaan merkittävä ammattikunta.

Yleisiä kansakoulunopettajakokouksia voidaan pitää opettajien ammatillisen järjestäytymisen esivaiheena, mutta varsinainen järjestäytyminen alkoi 1880-luvulta eli samoihin aikoihin kuin monella muullakin työelämän sektorilla, joskin jo tätä ennen oli tehty ensimmäisiä paikallisia järjestäytymiskokeiluja. Opettajien järjestäytymiselle oli pitkään tyypillistä hajaantuminen useisiin eri ammattiliittoihin ja paikallisiin ammatillisiin yhdistyksiin.²⁰ Opettajat yhdistyivät yhteisen järjestön alle vasta 1970-luvun alkupuolelta lähtien. Vuonna 1974 järjestön nimeksi tuli Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ), ja sen piiriin ovat sittemmin hakeutuneet likipitään kaikkien opettajaryhmien edustajat. Samalla jako suomen- ja ruotsinkielisiin opettajiin alkoi murtua. Opettajista muodostui professio, joka 1900-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa on osoittanut tuntuva yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Opettajat ovat ottaneet vahvasti kantaa muun muassa koulutusjärjestelmän uudistussuunnitelmiin, palkkauskysymyksiin ja laajemmin koulutuspolitiikkaan.²¹

Nuorin tämän luvun ammateista, köyhäntalon johtaja, syntyi kunnallisen köyhäntalojärjestelmän myötä 1880–1890-luvuilla. Laitosjärjestelmän rakentamiseen vaikutti vuoden 1879 vaivashoitoasetus, jonka mukaan kunnat olivat velvollisia yhtäältä huoltamaan työkyvyttömiä köyhiä ja toisaalta perustamaan työkykyisiä köyhiä varten erityisiä laitoksia, joissa nämä voisivat maksaa saamansa avun takaisin tekemällä työtä. Köyhäntalojen oli tarkoitus toimia työkyvyttömien ja työkykyisten köyhien sijoituspaikkoina, joissa edelliset saivat alkeellista hoivaa ja jälkimmäisistä pyrittiin koulumaan kunnan kansalaisia tiukan kurin ja työnteon avulla. Sekä vaivashoitoasetus että köyhäntalojen toimintaperiaate olivat Englannin ja muiden Pohjoismaiden mallien mukaisia.²² Vaikka kunnat saivat päättää köyhänhoidon järjestämistavoista, valtio pyrki ohjaamaan kuntia laitosjärjestelmään ja valvomaan köyhäntalojen toimintaa. Tätä tarkoitusta varten senaatin alaisuuteen perustettiin vuonna 1888 vaivashoidon-tarkastajan virka, ensimmäisenä Pohjoismaissa. Paikallisella tasolla köyhäntalojen johtoon palkattiin pääasiassa naisia.²³

20 Tammivuori 1986, 308–314.

21 Räisänen 2014; Jumppanen 1993.

22 Jaakkola 1994, 113–117; Markkola 2007, 218–219; Annola 2011, 37–44.

23 Pulma 1995; Annola 2011.

Oppilas näyttää Raamatun maita esittävältä kartalta Välimeren opettaja Signe Björkelin luokassa Töölön kansakoulussa 1900-luvun alussa. Opettaja viesti asemaansa sekä koululuokan edessä että yhteiskunnassa muun muassa omalla käytöksellään ja hillityllä pukeutumisella. *Helsingin kaupunginmuseo*.

Köyhäntalon johtajattarien kokonaismäärästä ei ole tarkkaa tietoa, sillä vaivashoidontarkastaja tai mikään muukaan viranomainen ei varsinaisesti pitänyt heistä kirjaa. Köyhäntaloja koskevien tilastotietojen pohjalta on mahdollista päätellä, että 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa työsuhhteissa olevien johtajattarien määrä ei ollut kovin suuri. Erään laskelman mukaan vuonna 1895 maassa oli 94 köyhäntaloa, joista 51 oli naisten johtamia. Kymmenen vuotta myöhemmin 132 laitoksesta 83 oli naisjohtoisia.²⁴ Ammattikunnan kokoa on vaikea hahmottaa etenkin siitä syystä, että suuri osa johtajattarista viihtyi toimessaan lyhyen ajan, eivätkä he enää sen jälkeen identifioituneet ammattikunnan jäseniksi. Jotain viitettä johtajattarien määrästä antaa tieto siitä, että vuosina 1917–1927 kunnallisen köyhäinhoidon parissa työskennelleiden henkilöiden ammattiyhdistykseen liittyi 442 henkilöä, joista vain osa oli köyhäntalojen johtajattaria.²⁵

24 Annola 2011, 83.

25 Annola 2011, 228–229.

Köyhäntalojen johtajien keskuudessa syntyi 1910-luvun alussa ajatus ammatillisesta yhteisöstä. Tätä kehitystä voidaan pitää osana virkamiehistön laajempaa järjestäytymistä, joka saavutti joukkomitan juuri 1910-luvulla rautateiden, tullin, sairaaloiden ja muiden julkisten laitosten alemman virkakunnan muodostaessa ammattiyhdistyksiä.²⁶ Vuonna 1917 perustetun Suomen Köyhäinhuoltovirkaileijoiden Yhdistyksen (SKVY) tarkoituksena oli taistella parempien palkkojen ja eläkkeen puolesta. Tämä tuotti uudenlaista ammatti-identiteettiä köyhäinhuoltoviranomaisien vaaliman kutsumusajattelun rinnalle: johtajien ymmärryksen mukaan köyhäntalon johtaminen oli koulutusta vaativa ammatti, josta oli maksettava kilpailukykyistä palkkaa.²⁷ SKVY ei kuitenkaan ollut pelkästään johtajien yhdistys, vaan jäseniksi hyväksyttiin kaikki kunnallisen köyhäinhoidon alalla työskentelevät, ja myös valtion köyhäinhuoltoviranomaiset osallistuivat kiinteästi yhdistyksen toimintaan.²⁸

Ammattiyhteisöt, ammatillinen identiteetti ja akatemisoituminen

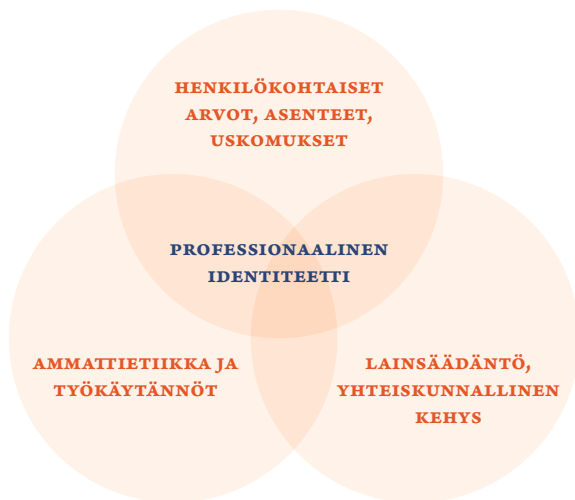
Eri professioille ominaisen itseymmärryksen ytimessä ovat käsitykset siitä, mikä on profession tekemän työn merkitys sekä millaisia taitoja, arvoja ja asenteita sen jäsenten odotetaan hallitsevan ja ilmentävän. Insinöörien on esimerkiksi osoitettava teknologian ja yksityiskohtien hallintaa, kun taas opettajien kohdalla on korostettu pedagogista osaamista ja mallikansalaisuuden ideaa, kansankynttilänä ja esimerkillisenä kansalaisena toimimista.²⁹ Elämän ja ihmisyyden kunnioittamisen periaatteet ja pitkälle viety salassapitovelvollisuus ovat puolestaan tyypillisiä juuri lääkärin ammatille, kun taas osa merkityksistä ja arvoista on enemmän tai vähemmän yleispäteviä ja määrittelee useimpia tässä luvussa käsiteltyjä professioita. Tästä esimerkiksi käy kristillisen etiikan erästä ilmentymää edustava käsitys työn kutsumusluonteesta, joka tavataan niin opettajilta, lääkäreiltä kuin köyhäntalojen johtajattariltakin – ja jossain mielessä kenties myös insinööreiltä ja teknikoilta. Kutsumus ei ole pelkkä tyhjä sana, vaan ajatus työn erityisestä kutsumusluonteesta on auttanut esimerkiksi

26 Haapala 1995, 45–46.

27 Annola 2011, 230.

28 Piirainen 1974, 92; Annola 2011, 229–230.

29 Mallikansalaisuudesta ks. esim. Rinne 1986; Annola 2011.

KUVIO 1. Professionaalisen identiteetin osa-alueet.

Lähde: Preston-Shoot & McKimm 2010, 698.

opettajia selviämään työhön liittyvistä vaikeista hetkistä.³⁰ Lisäksi kutsumus on toiminut tärkeänä työkaluna silloin, kun on pyritty kohentamaan profession arvostusta, ja sen avulla on perusteltu niin opettajien ja johtajattarien pientä kuin lääkäreiden suurta palkkaakin.³¹

Olennaista professionaalissa itseymmärryksessä on, että yksilö *tuntee* omaavansa ammatin vaatimat taidot ja *samaistuu* professionsa normeihin ja etiikkaan, mikä tapahtuu yleensä koulutuksen aikaisen sosialisoinnin kautta. Identiteettiä määritellään ja pidetään yllä seurojen ja etujärjestöjen kautta, joskin niiden merkitys on toissijainen koulutuksen sosiaalistavaan vaikutukseen verrattuna. Professionyhteisön jäsenet eivät tietenkään aina toimi professioniin liitettyjen odotusten ja arvojen mukaisesti, mutta yleisesti ottaen voidaan todeta, että tietyn ammattikunnan jäseneksi sosiaalistuttuaan yksilöillä on tapana kokea profession ydinarvot omakseen. Professionien harjoittamasta laajasta itsevalvonnasta seuraa, että ammattietiikan vastainen toiminta ei ainoastaan muodosta yksilötason arvokonfliktia, vaan johtaa usein professionyhteisön sanktioihin.³²

³⁰ Rantala 2005; Säntti 2007.

³¹ Ks. esim. Lindén 2010.

³² Aalto 2016, 21–25. Katso myös Aalto 2010.

Vaikka tiettyyn professioon liittyvät käsitykset ja odotukset ovat verrattain pysyviä ja usein jopa vuosisatoja tai vuosituhansia vanhoja, ei professio arvoyhteisönä ole muuttumaton monoliitti. Identiteettinä ammattiryhmän itseymmärrys on luonteeltaan pirstoutunut ja muovautuu yksilöiden, ryhmien ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa kuvion 1 havainnollistamalla tavalla.

Suomalaisen yhteiskunnan muutokset, kuten teollistuminen ja kaupungistuminen, johtivat ammattiryhmien uudelleenlaiseen järjestäytymiseen ja muokkasivat – joskus syvällisestikin – niiden käsityksiä itsestään eli ammattikunnan professionaalista identiteettiä. Kehitykseen on vaikuttanut myös ammattiin johtavan koulutuksen tieteellistyminen ja akatemisoituminen, jonka avulla on piirretty professioiden välisiä rajoja ja hierarkioita. Periaate on yksinkertainen: varhain tieteellistyneiden professioiden arvostus on yleensä ollut korkea, kun taas myöhäinen akatemisoituminen on saattanut heikentää profession kiinnostavuutta, kun ammattikunnalla ei ole ollut tarjota jäsenilleen takeita arvostetusta yhteiskunnallisesta asemasta.

Myöhäinen akatemisoituminen koskee monia sosiaalialan ammatteja, joissa yliopistotutkintoja on ollut mahdollista suorittaa vasta 1970-luvulta alkaen. Vastaavasti lääkärin arvostettu ammatti edustaa professiota, joka akatemisoitui aikaisin ja edellytti harjoittajaltaan poikkeuksellisen pitkiä opintoja. Tutkinnon pituus selittyi sillä, että lääkärinurasta haaveilleet joutuivat vuodesta 1828 lähtien suorittamaan filosofian kandidaatin tutkinnon ennen lääketieteelliseen tiedekuntaan kirjautumista. Pakollinen kandidaatintutkinto korvattiin vuonna 1889 suppeammalla mutta pakollisella medikofilitutkinnolla, johon sisältyivät kuulustelut kemiassa, fysiikassa ja eläin- ja kasvitieteissä sekä kielikoe (*pro exercitio*). Uudistuksen tavoitteena oli lyhentää lääkäreiden opiskeluaikaa, mutta silti lääkäriksi valmistuminen kesti Suomessa 10–11 vuotta eli miltei kaksi kertaa pidempään kuin esimerkiksi Englannissa.³³

Toisaalta koulutuksen pituus, sen selektiivisyys ja koulutuksen aikainen sosialisaatio ovat yhteydessä vahvaan ammatilliseen identiteettiin. Mitä pidempi koulutus on ja mitä vahvemmin koulutuksen aikana sosiaalistutaan, sitä voimakkaammin profession jäsenet sitoutuvat ammattiinsa ja sitä yhtenäisempi käsitys heillä on professionsa jäsenyyteen liittyvistä

33 Aalto 2010, 61–65.

merkityksistä ja rooleista.³⁴ Esimerkiksi lääkäreiden pitkä koulutus, tiivis koulutusyhteisö ja lääkärikoulutuksen keskittyminen Helsinkiin aina 1940-luvulle saakka tuottivat lääkäreille poikkeuksellisen vahvan ammatillisen identiteetin. Kansakoulunopettajien koulutus oli lääkärikoulutusta huomattavasti lyhyempi ja vähemmän selektiivinen, mutta seminaarien sisäoppilaitosmainen opetus sosiaalisti opettajat kuitenkin tehokkaasti professionsa jäseniksi.

Köyhäntalon johtajan ammatti edusti tässäkin toista ääripäätä. Vaikka köyhäinhoitoviranomaiset rakensivat 1890-luvulla kytköstä sivistyneistön naisihanteen ja johtajan ammatin välille, ylempien yhteiskuntaryhmien naiset eivät kiinnostuneet ammatista. Yhtäältä tämä johtui työn raskaudesta mutta toisaalta syynä oli todennäköisesti koulutuksen jäsentymättömyys ja ei-akateemisuus. 1890-luvulta alkaen köyhäntalon johtajaksi kouluttauduttiin yleensä suorittamalla itsenäisesti tarkemmin määrittelemättömiä opintojaksoja taloudenhoidossa tai sairaanhoidossa, ja sosiaaliministeriön vuonna 1921 aloittama kurssitus oli vielä kaukana akateemisista opinnoista.³⁵ Ylempien yhteiskuntaryhmien näkökulmasta johtajan koulutus ei kartuttanut riittävästi kulttuurista pääomaa, etenkin kun koulutuksen merkitys yhteiskunnassa kasvoi jatkuvasti. Köyhäntalon johtajan ammatti jäi 1900-luvun alussa alakynteen naisille sopiviksi miellettyjen professioiden välisessä statuskilpailussa – vertailu esimerkiksi kansakoulunopettajan ammattiin ei ollut johtajille edullinen.³⁶

Samaan aikaan opettajat ryhtyivät enenevässä määrin korostamaan asiantuntijuuttaan ja profession akatemisoimista, mikä vähitellen muokkasi tulevien opettajien identiteettiä. Suomessa opettajan ammatin akatemisoitumisen ensimmäiset piirteet liittyivät kiinteästi opettajan työn professionalisoitumiseen sekä opettajille annetun ja heidän ottamansa yhteiskunnallisen asiantuntijatehtävän muotoutumiseen.³⁷ Seminaareissa lehtoreilla oli merkittävä rooli esiateemisten piirteiden kehittäjinä ja kansakoulunopettajien ammatillisen identiteetin ja aseman vahvistajina.³⁸

Kasvatusopista (myöhemmin kasvatustiede) oli tullut yliopistollinen oppiaine jo vuonna 1852, jolloin Helsingin yliopistoon perustettiin kasvatusopin professuuri.³⁹ 1900-luvun kuluessa kasvatustieteellinen

34 Perinteisten professioiden koulutuksen osalta Suomessa, ks. esim. Aalto 2010; Tulkki 1996.

35 Annola 2011, 77–126.

36 Annola 2018a, 50–51.

37 Popkewitz & Simola 1996; Rinne & Jauhiainen 1988; Konttinen 1991; Valtonen 2013.

38 Valtonen 2013, 171; Simola ym. 1997.

39 Joutsivuo 2010, 154–155.

opetus ja opettajankoulutus – aineenopettajakoulutus mukaan lukien – lisääntyi yliopistolaitoksen laajentuessa koko maahan. Toisen maailmansodan jälkeen yliopistoissa ja korkeakouluissa ryhdyttiin valmistamaan oppikoulun opettajia useisiin eri oppiaineisiin. Kansakoulunopettajikin alettiin kouluttaa korkeakoulu- ja yliopistotasoisissa oppilaitoksissa jo 1930-luvulta lähtien ja enenevässä määrin toisen maailmansodan jälkeen, tosin opetus tapahtui edelleen seminaarimaisesti järjestetyissä koulutuksissa.⁴⁰

Mallikansalaisuuden ideaaliin pohjautuen opettajien koulutuksesta tuli yhtenäistävä, koulumaista opiskelua. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen akatemisoituminen toi mallikansalaisuuden rinnalle akateemisen ideaalin. 1950-luvulla paineet akatemisoida korkeakoulussa annettua opettajankoulutusta kasvoivat entisestään. Silti niin opettajankouluttajien kuin opiskelijoiden piirissä akatemisoitumisella oli pitkään vastustajia, jotka vetosivat opettajan ammattiin liittyvään kutsumukseen ja työn käytännöllisyyteen.⁴¹ Peruskoulujärjestelmään siirtymisen myötä opettajankoulutukseen omaksuttiin vähitellen muiden akateemisten oppiaineiden pohjalta yleinen tieteellisen käytännön malli, ja koulutuksessa alettiin korostaa tutkivaa opettajaa ja oppimista. Tämä vuoteen 1977 mennessä täytäntöön pantu yhtenäiskoulu-uudistus aiheutti muutoksia opettajankoulutuksessa, joka siirtyi 1970-luvun kuluessa kokonaan yliopistoihin. Sen seurauksena suomalainen opettajankoulutus akatemisoitui lopullisesti.⁴²

Akatemisoituminen ja perusopetuksen parissa työskentelevien opettajien koulutustason nousu herättivät keskustelua opettajien ammatillisesta asemasta ja merkityksestä. Kansakoulu- ja oppikoulujärjestelmän aikainen ero – kansakoulunopettajat 'vain' seminaarin käyneinä ja oppikoulunopettajat 'peräti' yliopistokoulutuksen saaneina – koulutukseen perustuvan ammatillisen arvostuksen välillä kuroutui lähes umpeen, mikä huolestutti osaa opettajista ja heidän kouluttajistaan. Opettaja-ryhmien välinen erottautuminen ja siihen liittyvä arvostus ja hierarkia kokivat akatemisoitumisen seurauksena muutoksia.⁴³ Akatemisoituminen vaikutti esimerkiksi siihen, että mallikansalaisuuden sijaan alettiin korostaa opettajankoulutukseen hakeutuvan koulumenestystä ja kompetenssia sekä ulospäinsuuntautuneisuutta ja soveltavuuskriteerejä.

40 Valttonen 2013, 161; 2009a, 132.

41 Rautiainen ym. 2013, 91–94.

42 Rantala ym. 2013, 64; Rautiainen ym. 2013.

43 Rautiainen ym. 2013, 91–94.

Vastaavasti perinteisten (kristillisten) hyveiden merkitys väheni tai hävisi kokonaan.⁴⁴

Siinä missä akatemisoitumisprosessi häivytti opettajien ammatin sisäisiä jakolinjoja, insinöörien kohdalla se terävöitti rajalinjoja. Insinöörikoulutuksen osalta akatemisoitumiskehityksen kärjessä kulki Helsingin teknillinen reaalikoulu, joka muutettiin Polyteknilliseksi opistoksi vuonna 1879. Virallisesti opisto oli ainoastaan ammattiin johtava koulu, mutta sitä alettiin varsin nopeasti kehittää tieteelliseen suuntaan Saksan esimerkin mukaan.⁴⁵ Vuonna 1908 opiston nimi muutettiin Suomen Teknilliseksi Korkeakouluksi ja oppilaitoksessa otettiin käyttöön tekniikan tohtorin tutkinto. Vuonna 1920 Åbo Akademin yhteyteen perustettiin kemiallis-tekninen tiedekunta. Åbo Akademin linjaus johtui osittain Teknillisen Korkeakoulun opetuksen suuntauksesta, osittain metsäteollisuuden tarpeista: puunjalostuksessa tarvittiin enemmän kemiallista osaamista kuin Teknillinen Korkeakoulu valmisti alan insinöörejä.⁴⁶

Edellä kuvatut 1900-luvun alun koulutus uudistukset identifioivat tekniikan tieteenä ja legitimoivat insinöörien ammatin muiden akateemisten professioiden rinnalla. Tekniikan akatemisoituminen paransi insinöörikunnan itsetuntoa. Tekniikka oli ollut alan edustajille vakaumuksen ja aatteen kysymys, ja nyt tämä aate sai institutionaalisen vahvistuksen.⁴⁷ Akateemisuuden saavuttaminen oli kuitenkin vasta lähtökohta insinööriprofession sisäisten suhteiden järjestämiselle ja professionaalisen identiteetin vakiintumiselle. Keskiasteen ei-akateemisen insinöörikoulutuksen käynnistyminen 1910-luvulla synnytti profession sisälle ammatillisen kilpailutilanteen. Tampereen teknillinen opisto aloitti toimintansa syksyllä 1912, ja vastaavan tasoinen ruotsinkielinen oppilaitos, Helsingfors tekniska läroverk, perustettiin neljä vuotta myöhemmin.⁴⁸ Ennen tasapainon saavuttamista jouduttiin selvittämään akateemisten ja ei-akateemisten insinööriryhmien suhteita. Pohjimmiltaan kyse oli tekniikan soveltamista koskevan teorian ja käytännön välisestä suhteesta.⁴⁹

Vuosien 1908 ja 1923 asetuksilla teknillisistä oppilaitoksista Suomeen luotiin hierarkkinen teknillisen koulutuksen järjestelmä. Järjestelmä koostui neljästä portaasta, joista alimman tason muodosti mekaanikkokoulu-

44 Rinne 1986, erityisesti 204–206.

45 Nykänen 1998, 130, 140.

46 Tulkki 1996, 238–240; Villstrand 2019, 146–147.

47 Särkikoski 1993, 93.

48 Tulkki 1996, 238–240.

49 Särkikoski 1993, 93.

> Suuri laivan höyrykone vuodelta 1905. Koneen takana seisomassa Konepajan johtaja insinööri Hjalmar Sundström. Koneinsinöörien määrä oli vielä 1800-luvulla vähäinen, mutta kasvoi 1900-luvulla konepajateollisuuden kasvaessa. *Varkauden museot, A. Ahlström osakeyhtiön kokoelma / Ivar Ekströmin kokoelma, kuvaaja Ivar Aleksander Ekström.*

tus, eli ammattityömiehen kouluttaminen. Seuraavan askeleen muodosti teknikkokoulutus, joka tuotti lähinnä työnjohtajia. Edellä mainitun koulutustason yläpuolella oli insinöörin opistokoulutus, ja ylimpänä teknillisten korkeakoulujen diplomi-insinöörikoulutus. Tätä hierarkkista järjestelmää on uhannut vasta 1990-luvulla toteutettu ammattikorkeakoulu-uudistus.⁵⁰ Insinöörin ammattinimike on samalla otettu käyttöön uusilla, vain puoliksi teknisillä aloilla. Hyviä esimerkkejä tästä ovat metsäinsinöörit, ympäristöinsinöörit ja terveysteinsinöörit.

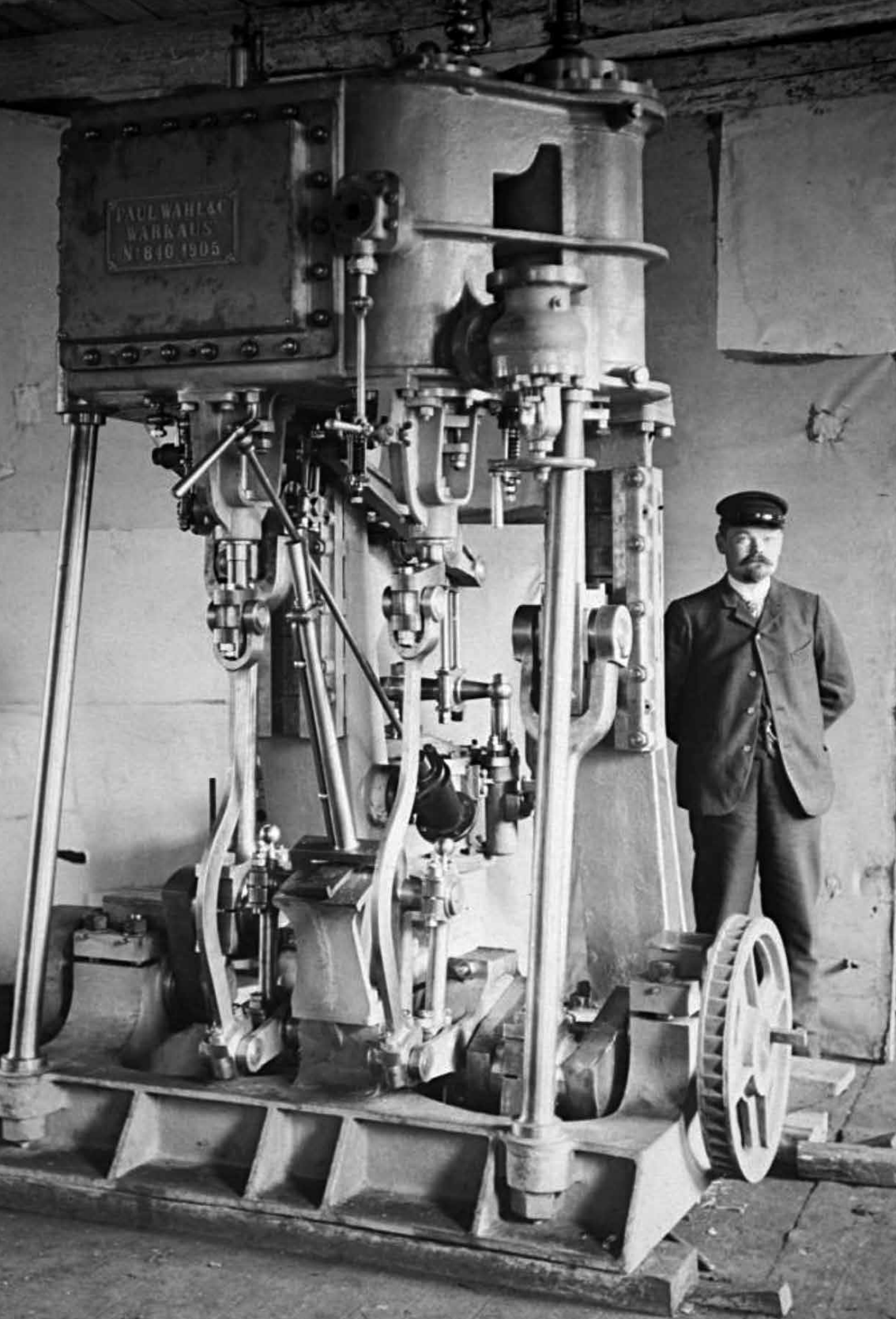
Kokoavasti voidaan todeta, että yhtenäisen, tehokkaasti sosiaalistavan ja ennen kaikkea akateemisen koulutuksen merkitys on tunnistettu tarkastelemiemme professioiden piirissä. Lääkärin ammatti lienee toiminut ylimpänä ihanteena, jota kohti muut professiot ovat pyrkineet, joskin myös opettajakoulutuksella ja sen tuottamalla ammatti-identiteetillä on ollut jäljittelijänsä. Vastakohtana näyttäytyvät insinöörit ja köyhäntalojen johtajattaret, joiden ammatillinen identiteetti jäi heikommaksi kuin lääkäreillä ja opettajilla. Insinööreillä tämä johtui koulutuksen, työnkuvien ja titteleiden hajanaisuudesta, johtajattarilla taas siitä, että erillinen koulutus puuttui kokonaan.

Professiot erontekoina

Kaikissa neljässä ammattikunnassa sukupuolen ja luokan kietoutuminen yhteen tuotti yhteiskunnan sosiaalisen hierarkian ja sukupuolijärjestelmän keskeisiä piirteitä ja erontekoja. Vaikka naisia oli työskennellyt jo varhain muun muassa kotiopettajina sekä yksityisissä kouluissa, lääkärin, insinöörin ja opettajan professiot säilyivät selvästi miesten aloina 1800-luvun jälkipuoliskolle, jolloin naisia ryhdyttiin kouluttamaan ensin opettajiksi, sitten lääkäreiksi ja vuosisadan taitteessa insinööreiksi. Sen sijaan köyhäntalojen johtajattarien ammattikunnasta tuli alusta lähtien naisprofessio.

⁵⁰ Tulkki 1996, 247; A 12/1908 Armollinen Asetus sisältävä Suomen Teknillisen korkeakoulun säännöt; A 19/1923 Asetus sisältävä Tampereen teknillisen oppilaitoksen säännöt; A 18/1923 Asetus Tampereen teknillisestä opistosta päästettyjen oikeudesta harjoittaa opintoja Suomen Teknillisessä korkeakoulussa.

PAUL WAHL &
WARRAUS
N° 840 1905

Vaivahoidontarkastajan ohjaamana köyhäntalon johtajan toimesta pyrittiin rakentamaan sivistyneiden naisten ammatti. Tavoite pohjautui yhtäältä yhteiskunnan ylä- ja keskiryhmien käsitykseen, jonka mukaan hoiva ja kasvatustyöt olivat naisen tehtäviä niin yksityiskodeissa kuin laajemmin koko yhteiskunnassa. Toisaalta tarkastaja painotti, että vain riittävän sivistynyt johtaja kykenisi toimimaan hoidokkien kansalaiskasvattajana. Naiset olivat myös kunnille halvempaa työvoimaa.⁵¹ Jo vuonna 1895 enemmistö Suomen köyhäntaloista oli naisten johtamia, ja kun sosiaaliministeriö järjesti vuonna 1921 ensimmäisen oppikurssin köyhäntalon johtajiksi aikoville, kurssille hyväksyttiin ainoastaan naisia. Koska suurin osa johtajilta vaadituista erityistaidoista sijoittui yhteiskunnan feminiiniselle toiminta-alueelle, miehet jäivät automaattisesti kelvollisten johtajien ryhmän ulkopuolelle. Käytännössä köyhäntalon johtajan työn ammatillistuminen kulki käsi kädessä sen naisvaltaistumisen kanssa.⁵²

Opettajat muodostavat ammattikunnan, josta ei tullut yhden sukupuolen professiota. Kansakoulunopettajakoulutukselle oli 1860-luvulta alkaen tyypillistä, että naisten osuus hakijoista oli suhteellisen korkea ja nousi 1900-luvulle tultaessa. Kun naiset saivat mahdollisuuden opiskella yliopistossa, alkoi myös oppikoulunopettajisto enenevässä määrin naisistua.⁵³ Sukupuolijakaumalla on ollut monia vaikutuksia opettajiin ammatillisena ryhmänä. Maailmansotien välisenä aikana alkoi esimerkiksi yleistyä malli, jossa aviopari oli vastuussa syrjäseutujen pienistä kouluista. Työskentely oli usein järjestetty siten, että mies toimi johtajaopettajana opettaen ylempiä luokkia. Vaimo puolestaan opetti alimpia luokkia sekä muun muassa tyttöjen käsitöitä ja voimistelua ylempillekin luokille.⁵⁴

Edeltäviin ammattikuntiin verrattuna lääkärin ammatti on 1800-luvun lopulta lähtien muotoutunut alkuperäisestä miesten professiosta kummankin sukupuolen ammattikunnaksi. Vuonna 1871 annetun asetuksen nojalla myös naisille voitiin myöntää erivapaus osallistua lääketieteen opetukseen olematta virallisesti yliopiston kirjoilla. Suomen ja samalla myös Pohjoismaiden ensimmäinen naislääkäri Rosina Heikel valmistui vuonna 1878, ja kun erivapauskäytännöstä luovuttiin vuonna 1901, nais-

51 Annola 2011, 66–93.

52 Annola 2013, 193, 200.

53 Junila 2013, 191–197.

54 Rantala 2005, 204–205.

ten lääkäriopinnot olivat jo enemmän tai vähemmän arkipäiväistyneet.⁵⁵ Sitä vastoin ajatus naisista hallinnollisen vallan käyttäjinä tuntui monista aikalaisista siinä määrin kummalliselta, että naisia kelpuutettiin julkisiin lääkärintarkkoihin vain erityisen harkinnan jälkeen. Vasta vuoden 1925 uusi laki lääkärintoimen harjoittamisesta teki naislääkäreistä tasavertaisia mieslääkäreiden kanssa, joskin ympäristön ja perheen paineet saivat monet naislääkärit edelleen suuntautumaan yksityisiksi ammatinharjoittajiksi valtion virkojen sijaan.⁵⁶

Tekniikan ala on ollut Suomessa erittäin miesvaltainen siitä huolimatta, että Suomen ensimmäinen naisinsinööri Jenny Markelin-Svensson valmistui Polyteknillisestä opistosta jo vuonna 1905. Hänestä tuli myöhemmin Suomen ensimmäinen naispuolinen ammattienlytarkastaja. Opiston arkkitehtiosastolta oli jo aiemmin valmistunut naisia arkkitehdeiksi, mutta insinööriosastolla opiskeli vuosien 1879–1939 aikana vain kolme naista. Vuosina 1879–1885 Polyteknillisessä opistossa opiskeli yhteensä seitsemän naista. Vuosina 1887–1939 tekniikan korkeakouluopinnot aloitti 291 naista, joista kaksi kolmasosaa valmistui. Tekniikkaa opiskelevien naisten määrä alkoi selvästi kasvaa 1920-luvun lopussa.⁵⁷ Naisten myöhäinen tulo alalle voidaan osittain selittää historialla: rautateiden rakentaminen toi Suomeen insinöörityyppin, joka oli identiteetiltään maskuliininen.⁵⁸ Toisaalta naisten työmahdollisuuksia pyrittiin tehokkaasti rajaamaan, jotta miesten perinteisesti hallitsemat tekniikan ammatit säilyisivät miehillä.⁵⁹

Sukupuolen ohella professioita määritteli voimakkaasti niiden jäsenten sosioekonominen asema. Lääkäreitä asemoi sivistyneistöön tai vähintäänkin lukeneistoon ammatin oman statuksen lisäksi usein myös kotitausta. Kun lääkäri vielä 1800-luvun alussa oli ollut lähinnä porvariston lasten ammatti, opintojen piteneminen ja sen myötä koulutuksen kallistuminen sekä lääkärin sosiaalisen statuksen nousu johtivat siihen, että lääketiedettä opiskelemaan päätyivät nimenomaan varakkaimpien säätyjen vesat.⁶⁰ 1900-luvun alkuun tultaessa lääketieteellinen tiedekunta oli yliopiston yläluokkaisin,⁶¹ ja vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1935

55 Hakosalo 2008, 13–17; 2015, 21–32.

56 Hakosalo 2008, 17–21.

57 Vähäpesola 2009; Kuusanmäki 2005.

58 Michelsen 1999, 158.

59 Vähäpesola 2009, 82.

60 Aalto 2016, 60–64; Hakosalo 2008, 13.

61 Strömberg 1989, 316–317; Aalto 2016, 58–63.

joka neljännen lääkärin vanhemmat olivat joko lääkäreitä, pappeja tai oppikoulun opettajia, samalla kun noin 40 prosenttia tuli perheistä, joiden isät kuuluivat ryhmään ”liikemiehet ja virkamiehet”. Talonpoikaisesta kodista ponnisti noin kuudennes lääkäreistä, ja työväenluokasta lääkäriksi onnistui nousemaan ani harva.⁶²

Lääkärikunnan omassa katsannossa kohoaminen osaksi sivistyneistöä ei niinkään ollut seurausta poikkeuksellisen pitkistä ammattiopinnoista vaan nimenomaan medikofilin tutkinnosta. Juuri yleissivistävä alkututkinto ja sen mukanaan tuoma kulttuurinen pääoma erotti lääkärit muista ammattiryhmistä samalla tavoin kuin lääkärin tunnusmerkeiksi vakiintuneet valkoinen takki, stetoskooppi ja latinan kieli erottivat lääkärin muusta hoitohenkilökunnasta. Lääkäri ei ollut pelkkä ”fakki-idiootti” vaan monipuolisesti sivistynyt ja yhteiskunnallisen vastuunsa tunteva kansalainen – ihanne, jota eri lääkäriyhdistykset ja -seurat pyrkivät vaalimaan vielä senkin jälkeen, kun pakollisesta alkututkinnosta luovuttiin vuonna 1945.⁶³

Lääkäreiden koulutus sekä synnytti että edellytti kulttuurista pääomaa. Toisen maailmansodan jälkeinen yhteiskunnallinen murros sekä alkututkinnosta luopuminen kuitenkin avasivat ammattia alemmille yhteiskuntaluokille.⁶⁴ Samalla lääkäreiden yhteiskunnallinen ja kulttuurinen rooli kokivat muutoksen: kun entisaikain piirilääkäri ja vieläpä kunnallälääkärikin oli usein ollut paikallisyhteisönsä oppinein jäsen, ei 1970-luvun terveyskeskuslääkäri enää ollut samassa merkityksessä ”sivistynyt”, yhteisönsä keskipisteestä puhumattakaan.⁶⁵

Opettajakunta puolestaan on ollut pitkään sosiaaliselta taustaltaan heterogeeninen joukko, ja eri opettajaryhmien sosiaalinen status on vaihdellut. Kansakoulunopettajien sosiaalinen tausta oli kaikkina aikoina alempi kuin oppikoulunopettajien, joskin 1860–80-luvuilla koulutuksensa saaneissa kansakoulunopettajissa oli melko paljon ylimpien sosiaaliryhmien tyttäriä. Sitä mukaa kun yliopistokoulutus avautui naisille, ylempien so-

62 Soininen 1935, 1093–1096.

63 Aalto 2010, 62–63, 66, 83–85; 2016, 180–185. Lopullisesti yhteys vanhaan humanistiseen koulutusperinteeseen katkesi, kun mediinarien fysiikan, kemian ja eläintieteen opinnot siirtyivät 1960-luvun mittaan lääketieteelliseen tiedekuntaan, ks. Leikola 1992; lääkäreiden tunnusmerkeistä, ks. Forsius 2005/2007/2012; Rice 2010, 287–301.

64 Muutoksen myötä 1950-luvun puolivälissä opintonsa aloittaneista lääkäreistä joka kymmenes oli taustaltaan työväenluokkainen, viidenneksen tullessa maanviljelijäperheistä. Lindholm & Havanto 1956, 617–27.

65 Hakosalo 2010, 1544–51; Ilmolahti 2010, 359–366.

siaaliryhmien tytöt siirtyivät opiskelemaan yliopistoon. Kansakouluseminaarit jäivät keskiluokan ja alempien sosiaaliryhmien opinahjoiksi, ja kansakoulunopettajan pesti alkoi vakiintua lähinnä alemman keskiluokan ammatiksi.⁶⁶ Vasta luokanopettajakoulutuksen juurtuminen yliopistoihin 1970-luvulla ja opettajankoulutuksen muuttuminen käytännössä täysin ylioppilaspohjaiseksi on tasoittanut opettajan ammatissa toimivien statusta.

Sosiaalisen aseman lisäksi opettajien rooli paikallisissa ja alueellisissa yhteisöissä vaihteli opettajaryhmien ja paikkakuntien välillä. Kaupunkiympäristössä kansakoulunopettaja oli vain yksi monista ammatinharjoittajista eikä erityisen koulutettu, mutta maaseudun pienissä kyläkouluissa työskentelevä opettaja saattoi olla yhteisönsä korkeimmin koulutettu ja korkealle arvostettu jäsen.⁶⁷ Vastaavasti oppikoulunopettajat kuuluivat yhteisöissään ylempään keskiluokkaan sekä toisinaan jopa sivistyneistöön. Oppikoulunopettajissa olikin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden lisäksi lisensiaatin ja tohtorin tutkinnon suorittaneita. Kun oppikoulunopettajat muuttuivat yläasteen ja lukion aineenopettajiksi, ryhmä on vähitellen menettänyt roolinsa sivistyneistön edustajana ja sen sosiaalinen arvostus on hiukan heikentynyt. Yhtenä syynä tähän on keskiluokkaisten korkeakoulutettujen ammattien määrän voimakas kasvu: korkeakoulutettujen ammattien välillä on aiempaa enemmän kilpailua sosiaalisesta arvostuksesta, ja eri opettajaryhmien välillä käydään statuskampailua.⁶⁸

Köyhäntalon johtajattarien luokka-asema oli jäsentymätön. 1800-luvun lopussa ylempien yhteiskuntaryhmien naisille sopivina pidettyjä ammatteja oli etenkin maaseudulla tarjolla vain vähän, ja moneen niistä vaadittiin erityiskoulutus – kuten esimerkiksi juuri kansakoulunopettajan ammattiin. Mikäli nainen oli saanut jonkin verran opillista sivistystä mutta ei ollut suorittanut minkään edellä mainitun alan erityiskoulutusta, hän saattoi toimia esimerkiksi kauppa-apulaisena, kunnallishallinnon sihteerinä tai köyhäntalon johtajana. Koska kyseisten ammattien väliset raja-aidat olivat hajanaisien pätevyysvaatimusten vuoksi suhteellisen matalat, hieman opillista sivistystä saaneet naiset saattoivat liikkua ammatista toiseen. Samalla nämä naiset pyrkivät löytämään paikkansa yhteiskunnassa tarkemmin määrittelemättömän virkanaiseuden kautta.⁶⁹

66 Halila 1949, 333–368; 1950, 265–282; Rinne 1989, 77–87; Alapuro 1994, 48; Rantala 1997, 35.

67 Rantala 2005, 201–203.

68 Rautiainen ym. 2013, 88.

69 Annola 2011, 135–138.

Ammattien väliset rajat muuttuivat 1900-luvun alussa jyrkemmiksi, kun pätevyysvaatimukset tiukentuivat ja eri ammatteihin johtava koulu- tus kehittyi. Köyhäintalojen johtajilla yleisluontoinen opillinen sivistys ei kuitenkaan korvautunut oman alan erityiskoulutuksella, vaan johtajiksi tultiin tilastotietojen perusteella yhä useammin esimerkiksi taloudenhoi- tajan ammatin kautta. Oman koulutusinstituution puuttuminen, agraari- nen työympäristö, käytännönläheinen työ, äärimmäisen sitova työaika, keho palkka ja olemattomat eläke-etuudet johtivat siihen, että johtajan ammatin kytkös virkanaiseuteen alkoi vaikuttaa ohuelta. Alemmista yh- teiskuntaluokista rekrytoituneille tulokkaille köyhäntalon johtajan am- matti saattoi kuitenkin tarjota hyvän elannon tai jopa väylän sosiaaliseen nousuun.⁷⁰

Valtion köyhäinhuoltovirkamiehet kytkivät köyhäntalon johtajan ammattiin yhteiskunnalliseen asemaan liittyviä ihanteita, jotka loivat ja pitivät yllä ajatusta johtajasta maalaisyhteisön ulkopuolisena toimijana. Johtajan työhön kuului siis sisäänrakennettuna eräänlainen yksinäisyys. Köyhäinhuoltovirkamiesten ihannekuvassa johtajat kompensoivat erilli- syyttään hakeutumalla muun sivistyneistön seuraan. Hyvä esimerkki tästä on vuosina 1913–1914 *Köyhäinhuoltolehdessä* julkaistu kirjoitus, jossa yksi vaivaihoidonneuvojista kuvaili kannustavaan sävyyn köyhäntalon johta- jan ja kansakoulunopettajan välistä toverillista rupatteluhetkeä.⁷¹ Todelli- suudessa johtajien taustat, motiivit ja elämäntilanteet vaihtelivat suuresti, samoin heidän sijoittumisensa paikallisyhteisöön. Siinä missä yksi johtaja todella seurusteli kansakoulunopettajan kanssa ja osallistui tämän aisapa- rina paikkakunnan sivistysrienteihin, toinen oli suuren perheen äiti ja piti itseään emäntänä muiden emäntien joukossa. Kolmas johtaja taas koki olevansa täysin eristyksissä muusta maailmasta, koska kuntalaiset eivät viitsineet vieraila köyhäntalossa, joka sijaitsi kaukana kirkonkylästä.⁷²

Köyhäntalon johtaja, samoin kuin opettajakin, saattoi olla hankalassa asemassa kunnan päättäjien ja rahvaan välissä. Asetelma muuttui erityisen tulenaraksi 1900-luvun alussa, jolloin järjestäytynyt työväenliike nousi haastamaan paikallisyhteisöjen hierarkian. Työväenliikkeen edustajien mielestä valtaapitävien suhde rahvaaseen kiteytyi köyhäintaloissa, joiden johtajat toimivat köyhiin kohdistetun sortovallan toteuttavana kätenä. Köyhäintalojen johtajien poliittinen positio määrittyi siis heidän auk-

70 Annola 2017, 47–50; 2018a, 145–156.

71 Annola 2011, 215.

72 Annola 2011, 216–223.

toriteettiasemansa ja siihen kytkettyjen ihanteiden kautta. Vuoden 1918 sisällissodassa niin punaiset kuin valkoisetkin olettivat köyhäintalojen johtajien seisovan valkoisen Suomen rintamassa. Johtajia ja sisällissotaa koskevat niukat tiedot antavat vaikutelman, jonka mukaan useimpien johtajien sodanaikainen toiminta tarkoitti lähinnä selviytymistä päivästä toiseen elintarvikepuolan ja levottomuuksien aiheuttamissa poikkeuksellisissa oloissa.⁷³

Opettajien poliittiseen vakaumukseen ja kykyyn toimia mallikansalaisena kohdistui epäilyksiä sekä sisällissodan että toisen maailmansodan jälkeen. Opettajien määrään nähden syytöksiä kuitenkin esitettiin kaikkiaan vähän, ja niistäkin vain osa johti rangaistuksiin. Kriisiaikojen jälkipuinti ei tuottanut erityisen laajaa kritiikkiä opettajia kohtaan, ja valtio pääsääntöisesti tuki opettajakuntaa ja sen edustajia.⁷⁴ Yleisemminkin opettajat näyttävät selvinneen suhteellisen hyvin yhteisön ja viranomaisten valvonnan ristipaineessa, koska heihin oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä.

Vastaavasti ylivoimainen enemmistö vuosisadan vaihteen suomalaisista lääkäreistä työskenteli piirilääkäreinä tai sairaaloiden, rautateiden, armeijan tai yliopiston palveluksessa, kun taas yksityispraktiikasta elantonsa saaneiden osuus oli kansainvälisesti katsoen pieni. Lääkärikunnan läheinen suhde valtioon ilmeni lääkärinvallassa, joka vielä vuosisadan vaihteen tienoilla korosti ensi sijassa lääkärin roolia laillisen yhteiskuntajärjestyksen puolustajana ja vasta toissijaisesti hänen rooliaan parantajana. Näin sai ilmauksensa lääkärinkunnan ja esivallan välillä vallinnut sopimus: valtio myönsi lääkäreille joukon etuoikeuksia, mutta vastineeksi lääkäreiltä odotettiin uskollisuutta esivallalle.⁷⁵ Valtaosa lääkäreistä samaistuikin ongelmitta porvarillisen Suomen ihanteisiin sekä asemansa että koti- ja koulutustaustansa kautta.⁷⁶

Ammatillisen identiteetin esittäminen

Koulutuksen, arvojen ja asenteiden lisäksi ammatillista identiteettiä ja eroa muihin on ilmennetty tietynlaisella, profession edustajille ominaisella tai heiltä vaaditulla käytöksellä. Tosin käsitykset siitä, mitä

73 Annola 2011, 244–247, 255–256.

74 Rantala 2010, 87–88. Asiasta laajemmin ks. myös Rantala 1997; 2002.

75 Hakosalo 2010, 1544–1551.

76 Levä 2010, 251–252; Ilmolahti 2010, 431–436; Aalto 2016, 44, 111–112.

kulloinkin on pidetty arvonnukaisena käytöksenä, ovat vaihdelleet professiosta ja ajasta toiseen, eivätkä nämä olettamukset ole aina olleet helposti erotettavissa yleisestä säädynmukaisesta käytöksestä. Esimerkiksi opettajien odotettiin ilmentävän opettajuuteen olennaisena osana kuulunutta mallikansalaisuuden ideaalia kaikessa käytöksessään. Kansakoulunopettajien mallikansalaisuuden ihanteen määritteli Uno Cygnaeus seminaarilaitosta käynnistäessään, ja myöhemmät opettajankouluttajat ovat sitä työssään uusintaneet. Tätä kuitenkin edelsivät opettajiin vuosisatojen ajan liitetyt sosiaaliseettiset ideaalit, joihin sisältyivät muun muassa työn kutsumusluonne, kuuliaisuus, hurskaus ja ahkeruus sekä kaikin puolin hyveellisyys ja esimerkillisyys.⁷⁷

Ihanteellinen kansakoulunopettaja oli kaikkina aikoina nuhteeton, työteliäs, hurskas ja uskollinen: hänellä oli työhönsä vahva kutsumus ja pyrkimys tasapuolisuuteen. Opettajien tuli ilmentää käytöksellään vaatimattomuutta, mutta samalla osoittaa aloitteellisuutta ja paikallistason johtajuutta erilaisissa sivistys- ja kulttuurihankkeissa.⁷⁸ Opettajan työ miellettiin pitkään ensisijaisesti kutsumusammattiksi. Kutsumuksen korostaminen oli tyypillistä etenkin vanhemman sukupolven kansakoulunopettajien sekä peruskoulun alimpien luokkien naisopettajien piirissä. Sen sijaan uudempaa perua oleva, asiantuntijuuteen orientoitunut kehittäminen ja uudistumishalukkuus on näkynyt selvimmin ylempiä luokkia opettavien nuorempien opettajasukupolvien parissa.⁷⁹

Kansakoulunopettajan ammattia käytettiin esikuvana, kun valtion köyhäinohitovirkamiehet rakensivat köyhäintalon johtajan ammatin ideologista perustaa. Rinnastuksen pohjana oli ajatus sivistyneistön naisten muodostamasta reservistä, josta sekä köyhäintalojen johtajat että kansakoulunopettajat rekrytoituivat. Tälle reserville mallikansalaisena toimiminen, kansalaiskasvatus ja pyyteetön uhrautuminen toisten hyvinvoinnin puolesta olisi kutsumustehtävä. Köyhäintalon johtajattaren oletettiin kansakoulunopettajan tapaan ilmentävän käytöksessään pyyteettömyyttä, uhrautuvaisuutta sekä ylipäättään moraalista mallikelpoisuutta – juoppous tai seksuaalinen holtittomuus johtivat erottamiseen. Koska opettajan ammatti oli vanhempi ja vakiintuneempi, se kelpasi malliksi uudelle tulokkaalle.⁸⁰

77 Tähtinen 2012, 241–243.

78 Rantala 2011, 279–287.

79 Sääntti 2007, 378–396.

80 Annola 2011, 75, 141–146, 216; vastaavanlaisista asetelmista ks. Rinne & Jauhainen 1988, 47.

Käytännössä köyhäntalon johtajan jokapäiväiset askareet eivät kuitenkaan liittyneet niinkään kansalaiskasvatukseen kuin yksinkertaiseen hoivaan ja maatilan hoitoon. Ristiriita ylevien ihanteiden ja karun arkiteollisuuden välillä oli ilmeinen, mutta johtajattaren ideaalikuva muokanneet viranomaiset tekivät parhaansa korostaakseen, että johtajan emännöyys ei ollut perinteistä talonpoikaista emännöyttä vaan sivistyneistön normien mukaista malliemännöyttä, joka asettui tavallisen emännöyden yläpuolelle. Koska johtajan emännöyden tuli olla uudenaikaista ja ammattimaista, ihanteellinen johtaja ei ollut vaimo tai perheenäiti vaan naimaton nainen, joka kykeni suuntaamaan koko tarmonsä laitoksen kehittämiseen.⁸¹

Viranomaisten laimissa toimintaohjeissa painotettiin, että johtajan tuli tehdä selkeä ero laitoksen hoidokkeihin ja palvelusväkeen. Ylipäättään johtajille annetut käyttäytymisohjeet muistuttivat käytäntöjä, joita sivistyneiden emäntien oletettiin noudattavan palvelijoidensa suhteen: mallijohtaja ei milloinkaan alentunut riitelemään alempiensa kanssa vaan kohdella näitä etäisen ystävällisesti mutta samalla päättäväisesti. Johtaja ei liioin itse osallistunut raskaaseen ruumiilliseen työhön vaan antoi sen terveiden hoidokkien tai palvelusväen tehtäväksi. Sosiaalista asemaa tuli osoittaa käyttäytymiseen ja työtehtäviin liittyneiden valintojen avulla. Kyse oli prosessista, jossa ruumiillinen työ määriteltiin vähempiarvoiseksi kuin henkinen työ, ja jaottelu kytkettiin toimijoiden sosiaaliseen statukseen.⁸²

Insinöörien käytökseen ei kohdistunut samanlaisia odotuksia kuin opettajiin ja köyhäntalojen johtajattariin. Silti myös insinöörien tuli käyttäytyä profession arvon mukaisesti, mikä tarkoitti esimerkiksi tehdas- ja työmaaympäristössä selvää rajanvetoa varsinaisen ruumiillisen työn tekijöihin. Rajanveto näkyi sekä vaatetuksessa että tehtaan ja työmaan tilasuunnittelussa – työnjohdolla ja teknisellä johdolla oli esimerkiksi omat tilansa. Miesvaltaisessa työympäristössä käyttäytymissäännöt määräytyivät perinteisten maskuliinisten arvojen mukaan. Lääkäreiden taas voisi sanoa sijoittuneen insinöörien ja opettajien tai johtajien välimaastoon käytökseen liittyvän kontrollin osalta. Etenkin maaseudun kunnanlääkärit toimivat paikallisyhteisön jatkuvan tarkkailun alla, mutta toisaalta lääkäreille sallittiin monia asioita, kuten ”normaaliin” säädynmukaiseen elämään kuulunut alkoholinkäyttö sekä tietty eksentrisyys, jotka eivät

81 Annola 2013, 198–199.

82 Annola 2013, 198–199; Tedre 2004, 78.

Korpiselän kunnalliskodin johtajatar laitoksensa edessä sotien välisenä aikana. Vaikka ala naisvaltaistui nopeasti, suurten kaupunkiköyhäntalojen johtajiksi valittiin pitkään miehiä. Aikalaisten katsannossa suuret köyhäntalot rinnastuivat vankiloiden ja sairaaloiden kaltaisiin laitoksiin, joiden ajateltiin vaativan miehistä johtamista. *Museovirasto, Historian kuvakokoelma, Karjalan Liiton kokoelma, kuvaaja Matti Nevalainen.*

olisi tulleet kysymykseen opettajien tai johtajattarien tapauksessa. Toki myös sukupuolella oli merkitystä: miehille sallittiin erilaisia asioita kuin naisille, esimerkiksi maltillinen alkoholin käyttö, joten nais(valtaisten) professioiden ihanteita voidaan selittää sukupuolellakin. Tietty puolueettomuus sekä hienotunteisuus olivat kuitenkin asioita, jotka kuuluivat itsestään selvinä ohjenuorina lääkärikunnan diskurssissa usein toistuneeseen ”arvonmukaiseen käytökseen”.

Tärkeä osa lääkäreiden ”habitusta” eli ulkoista olemusta ja norminmukaista käytöstä oli sivistyneisyys, joka ei lääkärikunnan omassa katsannossa tarkoittanut pelkästään erontekoa rahvaaseen, vaan pitkällisen koulutuksen mukanaan tuomaa itsevarmuutta ja kykyä kohdata luontevasti niin yhteiskunnan ylhäisempiä kuin alhaisempiäkin. Vielä tätäkin olennaisempaa oli

kollegiaalisuus, virkaveljien ja -sisarten välinen solidaarisuus, joka löytyy normina useilta professioneilta, mutta yhdistetään usein juuri lääkäreihin. Lääkäriin tuli esimerkiksi pidättäytyä virkaveljiensä julkisesta arvostelusta sekä ”epäterveestä kilpailusta”, mikä tarkoitti hintojen polkemista ja kollegojen asiakkaiden havittelua. Kollegiaalisuuden toteutumista valvottiin ja normeista poikkeavaan käytökseen puututtiin tiukasti, alkuun varoituksilla, sitten nuhtelulla ja äärimmäisessä tapauksessa sulkemalla asianomainen määrääjäksi tai kokonaan profession jäsenyyden ulkopuolelle.

Professioon performanssina ja erottautumisena kuuluivat olennaisena osana profession jäsenyyttä ilmentävät ulkoiset symbolit. Symbolit tekevät näkyväksi ja usein suorastaan alleviivaavat tietyn profession jäsenyyttä ja professionaalista identiteettiä. Kaikkien tuntemaan esimerkin tarjoaa lääkäreiden ”uniformuksi” 1800-luvun lopulla vakiintunut valkoinen takki. Takin valkoisen värin on katsottu symboloivan milloin pyrkimystä elämän ylläpitämiseen, milloin lääkäriprofession tieteellisyyttä ja milloin lääkäriin työn kannalta olennaista puhtautta ja hygieniää.⁸³ Vaikka käytännölliset syyt ovat perustelleet takin käyttöä, on ilmeistä, että valkoisen takin tarkoituksena on ollut erottaa lääkärit potilaista ja muusta henkilökunnasta sekä tehdä näkyväksi profession välisiä ja yhteiskunnallisia hierarkioita.

Insinöörien symboleiksi vakiintuneet lakki ja mutterisormus sekä entisaikojen insinöörien taskusta usein pilkottanut mittatikku ja sittemmin insinööriopiskelijoiden lanseeraamat opiskelijahaalarit eivät ole muodostaneet valkoisen takin kaltaista, helposti erottuvaa ja yksiselitteistä symbolia. Nekin kuitenkin ovat ilmentäneet ylpeyttä professioyhteisöön kuulumisesta ja tehneet näkyväksi eroa esimerkiksi teknikkojen ja insinöörien välillä. Polyteknillisen opiston oppilaskunnan muodostama Polyteknikkojen Yhdistys oli ottanut oman ylioppilaslakkiä vastaavan lakkinsa käyttöön jo 1870-luvulla, ja erillinen kokardilla varustettu lakki, joka sittemmin tuli symboloimaan korkeakouluinsinöörien ammattikunnan jäsenyyttä, otettiin käyttöön ensimmäisen kerran vuonna 1890. Mitään muodollista tarvetta lakille ei ollut, mutta sitä käyttämällä opiskelijat erottuivat omaksi sosiaaliseksi ryhmäkseen ja korostivat omaa akateemisuuttaan. Suurempi kokardi otettiin käyttöön vuonna 1923, ja ruotsinkielisen osakunnan jäsenet erottautuivat käyttämällä läpimitaltaan suurempaa kokardia kuin suomenkieliset opiskelijat. Myös lipuilla ja väreillä erottaututtiin. Esimerkiksi Polyteknikkojen Yhdistyksen lippu otettiin käyttöön

83 Hochberg 2007.

vuonna 1906, ja jo 1800-luvun lopussa yhdistys lanseerasi epävirallisen, perustutkintoon liittyneen mutterisormuksen, joka korvattiin 1930-luvulla niin kutsutulla nauhasormuksella.

Kysymys symboleista liittyi läheisesti toiseen insinöörien identiteettiä määritelleeseen kysymykseen: kenellä ylipäätään oli oikeus tituleerata itseään insinööriksi. Samalla tavalla kuin muualla Euroopassa insinöörin ammattinimikettä käytettiin Suomessa 1900-luvun alkuun asti satunnaisesti ja ilman selkeitä kriteerejä. Nimikettä käyttävien koulutustaustakin oli kirjava. Ruotsinkieliset teknisellä sektorilla työskentelevät suosivat sanaa *ingenjör*, kun taas suomenkieliset yleensä kutsuivat itseään tekniikoiksi. Vasta vuoden 1943 asetus teknillisistä oppilaitoksista vahvisti insinöörin opistotasoiseksi tutkintonimikkeeksi. Tässä yhteydessä diplomi-insinööri tuli viralliseksi tutkinnoksi Teknillisessä korkeakoulussa. Diplomi-insinöörin tutkintoja oli kuitenkin saksalaisen esikuvan mukaisesti alettu myöntää jo vuonna 1908, kun Polyteknillinen opisto muuttui Teknilliseksi korkeakouluksi. Diplomi-etuliite annettiin myös korkeakoulussa tutkintonsa suorittaneille arkkitehteille.⁸⁴ Ruotsissa oli vastavasti otettu vuonna 1915 *civilingenjör* viralliseksi tutkintonimikkeeksi kaikille korkeakoulun käyneille insinööreille.⁸⁵ Yleisesti ottaen nimikkeistö on syntynyt byrokratian tarpeesta kuvata eri tekniikan alojen tehtäviä ja niiden suorittamiseksi vaadittavaa koulutusta.⁸⁶

Insinööri-tittelin käyttö liittyi lähinnä TFIF:n ja STS:n jäsenyyteen. Vähäinen kiinnostus insinööri-titteliä kohtaan johtui tittelin uutuudesta ja vakiintumattomuudesta sekä sen vähäisestä arvostuksesta. Suomen teollisuuden insinöörit olivat 1800-luvulla joko pääsääntöisesti ammatikuntaakohtaisesti koulutettuja tai itseoppineita, kun taas muodollisen koulutuksen saaneet insinöörit olivat valtion palveluksessa.⁸⁷ Suomen tekninen professionaalistumismalli muistutti selvästi saksalaista linjaa siinä, että ammatillisen pätevyyden peruskriteerit määrittivät ensisijaisesti keskushallinnon valvomaan koulutusjärjestelmää eikä professioyhteisöä, kuten Englannissa. Ylimmäisestä teknillisestä koulutuksesta ei kuitenkaan tullut Suomessa – kuten ei myöskään Ruotsissa – yksinomaisesti hallintoeliittiin rekrytointiväylää, vaan se palveli myös yksityistä teollisuutta.⁸⁸

84 Nykänen 2015, 26–27.

85 Sveriges Ingenjörer: Ingenjörshistoria.

86 Nykänen 2002, 12.

87 Tulkki 1996, 141, 146–147.

88 Särkikoski 1993, 81–82.

Opettajien habitukseen ei liity sen kummemmin työasua tai univormuakaan, mitä voidaan selittää sillä, ettei opettajilla ole ollut samanlaista tarvetta erottautua työyhteisössään kuin esimerkiksi lääkäreillä tai insinööreillä. Ero oppilaisiin on ollut muutoinkin selvä, ja etenkin pienillä paikkakunnilla opettajat on tunnustettu hyvin – ehkäpä liiankin hyvin. Mallikansalaisuuden ideaan kuitenkin kuului, että opettajan odotettiin näyttävän esimerkkiä pukeutumisellaan. Tämä tarkoitti ”säädystä” ja siistiä pukeutumista sekä turhan koreilun välttämistä, vaatimus, joka ulottui myös köyhäintalojen johtajattariin. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa johtajilla ei ollut erityistä työpukua, mutta köyhäinohoitoviranomaisten mukaan heidän oli syytä pukeutua emäntien lailla siististi – ei missään tapauksessa kuten piiat, hoidokeista puhumattakaan.⁸⁹ 1920-luvun puolivälissä nostettiin esiin ajatus johtajattarien yhtenäisestä sinisestä työasusta.⁹⁰ Tietoja työasun yleistymisestä ei ole, mutta jo pelkkä ajatus erillisestä työasusta voidaan tulkita yritykseksi vahvistaa johtajattarien ammatillista identiteettiä muiden vakiintuneempien professioiden asettaman esikuvan mukaisesti.

Muuttuva yhteiskunta – muuttuvat ammatilliset identiteetit

Useimmat professiot eivät ole muodostaneet mitään yhtenäistä ja ristiriitadatonta ryhmää, vaikka ne helposti mielletään kollegiaalisuuden luonnehtimaksi yhtenäiseksi joukoksi. Esimerkiksi opettajien ja teknisten professioiden piirissä oli – ja on yhä – jatkuvaa kitkaa erilaisen koulutuksen saaneiden ryhmän edustajien välillä. Insinöörin asemaan ammattikunnassa on vaikuttanut koulutustaso eli se, onko henkilö saanut opistoinsinöörin vai diplomi-insinöörin koulutuksen. Opettajilla yksi merkittävimmistä profession sisäisistä rajalinjoista oli jako kansakoulunopettajiin ja oppikoulunopettajiin: jälkimmäisillä oli korkea-asteen koulutus, kun edelliset olivat opiskelleet ”vain” seminaarissa. Luokanopettajakoulutuksen siirtymä yliopistoihin 1970-luvulta lähtien tätä jakoa on uusinnettu muun muassa siten, että aineenopettajaksi kouluttautunut erottuu luokanopettajista sillä, että hänellä on pääaineestaan asiantuntijakoulutus, joka pätevoittää hänet moniin koulun ulkopuolisiin tehtäviin.

89 Annola 2011, 168–169.

90 Annola 2011, 233.

Ammattikuntien sisäinen kamppailu laajeni professioiden välillä tapahtuvaksi vuorovaikutukseksi ja rajanvedoksi, joka sisälsi niin pyrkimystä erottautumiseen muista ammatillisista ryhmistä kuin mallien vaihtoa ja omaksumista. Esimerkiksi köyhäntalojen johtajattaret hakivat esimerkkiä kansakoulunopettajista. Vastaavasti erottautumiseen toisista professioista käytettiin useimmiten muilta professioilta omaksuttuja keinoja. Professionaalisessa identiteetissä on yhtä paljon kyse siitä, keitä tietyn ammatin harjoittajat eivät ole tai mitä he eivät tee, kuin siitä, keitä he ovat ja mitä he tekevät. Toisin sanoen: professionaalisessa identiteetissä on aina kyse myös erottautumisesta, rajanvedosta meidän ja muiden välillä. Niinpä esimerkiksi lääkärit ovat pyrkineet historian saatossa erottautumaan muista hoiva-ammateista, kuten puoskareista ja kirurgeista, sekä laajemmassa kehityksessä muista enemmän tai vähemmän vakiintuneista ammattiryhmistä, kuten insinööreistä.

Edellä kuvattua erontekoa on perusteltu esimerkiksi lääkäreiden koulutuksen laaja-alaisuudella ja ”sivistyksellä”, mikä ei ollut pelkästään lääkäriyden tuottamaa, vaan selittyi osaltaan lääkäreiden kotitauustalla. ”Meidän” ja ”muiden” rajalinjoja on aika ajoin piirretty uusiksi, minkä seurauksena esimerkiksi lääkärikunnan ulkopuolelle alun pitäen suljetut kirurgit on hyväksytty lääkärikunnan täysimääräisiksi jäseniksi. Siirtymän taustalla oli – jälleen – kirurgien koulutuksen akatemisoituminen, joka kohotti käytännöllisenä ja siten alempiarvoisena pidetyn ammatin lääkäreiden rinnalle. Kuten aikaisemmin totesimme, myös insinöörien koulutuksella on ollut merkittävä rooli teknisten professioiden välisessä rajankäynnissä, ja vastaavasti opettajien jako meihin ja teihin seuraili opettajakunnan akateemista koulutusta.

Vaikka koulutuksella on ollut keskeinen rooli professioyhteisöjen erottautumispyrkimyksissä, edes pitkään jatkuneet akateemiset opinnot eivät toimineet erottautumisen välineenä automaattisesti. Näkyvälle paikalle asetettu diploma viesti ammatillisesta identiteetistä ja ammattiylpeydestä, mutta arjen tasolla ammatillista identiteettiä ja tiettyyn professioyhteisöön kuulumista ei niinkään ole ilmennetty koulutuksen kuin professiolle ominaisen käytöksen avulla. Käsitukset tästä ammattieetoksen mukaisesta käytöksestä ovat vaihdelleet aikakaudesta toiseen. Myös professioiden välillä oli suuria eroja, eivätkä niiden jäseniin kohdistuvat odotukset ole aina olleet erotettavissa ”säädynmukaisesta” käytöksestä. Esimerkiksi opettajien odotettiin ilmentävän opettajuuteen olennaisena osana kuulunutta mallikansalaisen ihannetta kaikessa käytöksessään niin

institutionaalisella tasolla kuin omassa yksityisessä arjessaan ja esiintyvän vaatimattomasti, mutta osoittavan samalla aloitteellisuutta paikallistason sivistys- ja kulttuurihankkeissa. Myös köyhäntalon johtajan professionaalisen identiteetin ytimessä oli mallikansalaisuuden ihanne.

Voimakkaat odotukset ja paine tietynlaiseen käytökseen saattoivat pahimmillaan rajoittaa profession edustajien yksityiselämää. Näin saattoi käydä erityisesti pienissä paikallisyhteisöissä, joissa opettajat ja köyhäntalojen johtajattaret usein tekivät työtään. Sosiaalisella statuksella ja sukupuolella oli merkitystä: vaatimukset kohdistuivat monella tapaa tiukemmin naispuolisiin profession edustajiin ja naisvaltaisiin professioihin. Vastaavasti sivistyneistön edustajista koostuvien professioiden jäsenillä saattoi olla enemmän sosiaalisesta asemasta kumpuavaa liikkumavaraa.

Niin lääkärin, opettajan kuin köyhäntalon johtajankin ammatin kehitys on ollut sidoksissa valtioon, ja myös insinöörit ovat työllistyneet erilaisiin julkisen sektorin instituutioihin. Kaikkien näiden ammattiryhmien edustajien kautta valtion kontrolli tunkeutui paikallisyhteisöjen arkeen ja muutti sitä. Asiat, jotka oli aiemmin hoidettu yhteisön sisällä, annettiin nyt asiantuntijoiden käsiin. Tämä merkitsi yhteiskunnan vähittäistä virkavaltaistumista.⁹¹ Julkisen sektorin kehittyminen ja laajeneminen vaikutti erityisesti lääkärin, opettajan ja köyhäntalon johtajan ammatteihin. Insinöörien ammattikuntakin hyötyi julkisen sektorin laajentumisesta ja monipuolistuvan infrastruktuurin rakentamisesta, oli sitten kyse liikenne- ja tietoliikenneverkostoista, uusista liikennemuodoista, kaupunkisuunnittelusta, vesi- ja viemäriverkostoista tai uusien ja laajenevien instituutioiden vaatimista rakenteista, kuten uusista sairaalakomplekseista. Hyvinvointivaltio tarvitsi yhteiskuntasuunnittelun lisäksi teknisen suunnittelun asiantuntijoita.

Hoivasektorin laajentuminen oli esimerkki lisääntyvän yhteiskuntasuunnittelun seurauksista. Esimerkiksi köyhäntalon johtajattaren toimi syntyi osana vuoden 1879 vaivahoitoasetuksen käynnistämää köyhäinhoitoreformia, ja työn painopiste muuttui vuoden 1922 köyhäinhoitolain seurauksena. Uuden lain myötä laitoshuoltoa ryhdyttiin eriyttämään siten, että työkykyiset köyhät poistettiin köyhäntaloista, ja köyhäntalojen asukkaiksi jäivät lähinnä vanhukset ja pitkäaikaissairaat. Köyhäntalojen kaudesta siirryttiin kunnalliskotien kauteen. Muutoksen seurauksena johtajan työn ja kansalaiskasvatuksen välinen yhteys katkesi lopullisesti, ja

91 Pulma 1995; Satka 1995, 39.

johtajan ammatti alkoi entistä selkeämmin profiloitua hoiva-alan ammatiksi.⁹² Maailmansotien välisenä aikana kylvettiinkin pohjoismaisen hyvinvointivaltion suomalaisen mallin siemen, josta toisen maailmansodan jälkeen kehittyi täysimittainen, asiantuntijuuteen perustuvan hyvinvointivaltion sovellus. Sitä rakentamassa olivat niin insinöörit, lääkärit, opettajat kuin sosiaalityön ja hoiva-alan ammattilaisetkin.

Hyvinvointivaltion rakentaminen ja siihen liittyvä julkisen sektorin laajeneminen toisen maailmansodan jälkeen ei ollut suinkaan suomalainen erityisyys. Suuntaus oli samankaltainen kaikissa länsimaissa. Muutenkin professioiden kehitys on saanut samantapaisia piirteitä eri puolilla ja eri yhteyksissä, mutta ylikansallisista malleista huolimatta professiot ovat saaneet myös paikallisia tai kansallisia erityispiirteitä. ”Insinööriys” on muotoutunut maailmalla hyvin erilaisissa sosiaalisissa olosuhteissa ja toisistaan poikkeavien sosiaalisten ehtojen vallitessa. Tästä syystä insinöörisanan merkityssisältö on eri maissa erilainen. Suomalaisen ”insinööriuden” määrittelemisessä koulutuksella ja tutkinnoilla on ollut suuri merkitys. Tällainen asetelma syntyy siellä, missä työelämän ja koulutuksen vuorovaikutus on vähäistä. Suomalaiset koulutusinstituutiot ovat näyttäneet toimivan ja elävän tietämättä paljonkaan työelämän todellisuudesta.⁹³

Tyypillisinä suomalaisina piirteinä pidetään esimerkiksi köyhäinhuollon tiukkaa valtionkontrollia sekä sitä, että köyhäintalojen ylin johto halettiin uskoa naisten käsiin.⁹⁴ Vastaavasti luja luottamus opettajiin näyttää olevan erityisesti Suomelle tyypillistä, samoin opettajankoulutuksen sitominen yliopistoihin ja akateemisuuteen, mikä on ollut omiaan korostamaan muodollisia ansioita, kuten koulutusta, opettajien rekrytoinnin perustana. Luottamus opettajiin on sitä kautta muodostunut yleisemmäksi luottamukseksi koulutusinstituutioon, mikä näkyy siinä, että opettajan ammatti on arvostettu ja tavoiteltu.⁹⁵

Professioiden kehitys ja erilaisten asiantuntijaroolien syntyminen ovat kiinnostaneet valtiota, koska niitä voidaan pitää merkinä yhteiskunnan modernisaation asteesta. Suomen on nähty yltävän muiden sivistyskansojen tasolle vain, mikäli yhteiskuntaelämän eri osa-alueet on järjestetty uudenaikaisesti, länsimaisia käytäntöjä noudattaen. Tähän on liittynyt ajatus kansojen välisestä kilpailusta ja kansallisen tehokkuuden maksimoinnista.

92 Annola 2011, 248–249; 2020.

93 Tästä ks. erityisesti Tulkki 1996, 11–12.

94 Annola 2018b.

95 Sahlberg 2015.

Köyhäintalot esiteltiin Suomessa modernina ratkaisuna, ja niiden tarkoituksena oli omalta osaltaan nostaa takapajuinen ja syrjäinen maa muun Euroopan tasolle. Vastaavanlaisia odotuksia ladattiin koulutukseen ja koulutustason nousuun. Lääketieteellinen asiantuntemus ja mahdollisimman kattavan asiantuntijaverkoston syntyminen kytkettiin yhteen kansanterveydellisten pyrkimysten kanssa. Perimmäisenä tarkoituksena oli luoda Suomeen vahva, selviytymiskykyinen kansa. Hyvinvointivaltion vähittäisen kehityksen myötä medikalisaatiosta tuli olennainen osa ihmisten arkea – ja yhtäältä terveyden vaalimisesta ja ylläpitämisestä yksi moderni mallikansalaisuuteen liitetyistä hyveistä.

Kirjallisuus

- Aalto, Sari (2010) ”Ilman kollegiaalisuutta ei ole lääkäreitä” – Lääkäriyhteisö ja ammattikunnan kulttuuriin kasvaminen. Teoksessa Samu Nyström (toim.) *Vapaus, terveys, toveruus. Lääkärit Suomessa 1910–2010*. Helsinki: Fennomed, 52–157.
- Aalto, Sari (2016) *Medisiinarit, ammattiin kasvaminen ja hiljainen tieto. Suomalaisen lääkärikoulutuksen murroksen vuodet 1933–1969*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Abbott, Andrew (1988) *The system of professions. An essay on the division of expert labor*. Chicago & Lontoo: The University of Chicago Press.
- Alamainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehittämisestä lukuvuosina 1865–1886 (1887). Helsinki: Koulutoimen yllähallitus.
- Alapuro, Risto (1994) *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Annola, Johanna (2011) *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija. Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Annola, Johanna (2013) Valtiovalta köyhäintalon johtajan ammatin rakentajana. *Janus* 21:3, 192–205.
- Annola, Johanna (2017) Out of poverty: The Ahrenberg siblings, 1860–1920. *Journal of Finnish Studies* 20:1, 129–160.
- Annola, Johanna (2018a) Female biographies, social service and social mobility. *Report from the 11th Nordic Women's and Gender History Conference*. Tukholma & Göteborg: Makadam, 42–51.
- Annola, Johanna (2018b) Maternalism and workhouse matrons in nineteenth-century Finland. *Women's History Review* 28:6, 950–966.
- Annola, Johanna (2020) Elettö laitoshoido. Köyhäintalojen ja kunnalliskotien johtajien kokemukset työstään 1890–1960. Teoksessa Johanna Annola & Johanna Moilanen & Mirja Satka (toim.) *Sosiaalityön käänneet*. Jyväskylä: SoPhi, 21–46.
- Autio, Tero (2002) *Teaching under siege, beyond the traditional curriculum studies and/or didactic split*. Acta Universitatis Tamperensis 904. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Caza, Brianna Barker & Creary, Stephanie (2016) The construction of professional identity. Teoksessa Adrian Wilkinson & Donald Hislop & Christine Coupland (toim.) *Perspectives on contemporary professional work. Challenges and experiences*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 259–285.
- Forsius, Arno (2005/2007/2012) Lääkärin valkoinen takki ja vihreä suojavaatetus. [Http://www.saunalahti.fi/arnoldus/leikkvaa.htm](http://www.saunalahti.fi/arnoldus/leikkvaa.htm) (haettu 12.6.2019).
- Forsius, Arno (1992) Collegium Medicum, lääkintötoimen keskusvirasto. *Suomen Lääkärelehti* 46:32, [3072]. [Http://www.saunalahti.fi/arnoldus/collmedi.html](http://www.saunalahti.fi/arnoldus/collmedi.html) (haettu 12.6.2019).
- Freidson, Eliot (1994/2004) *Professionalism reborn. Theory, prophecy, and policy*. Cambridge: Polity Press.

- Gecas, Victor (1982) The self-concept. *Annual review of Sociology* 8:1, 1–33.
- Haapala, Pertti (1995) *Kun yhteiskunta hajosi: Suomi 1914–1920*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Hakosalo, Heini (2008) Virkaa tekemässä – lääkärinaiset 1900-luvun alun Suomessa. *Tieteessä tapahtuu* 26:8, 13–21.
- Hakosalo, Heini (2010) Lääkäri, yhteiskunta ja yhteisö. Katsaus lääkäriprofession kehitykseen Suomessa. *Duodecim* 126:13, 1544–1551.
- Hakosalo, Heini (2015) Lääkäri Rosina Heikel. Pitkänmatkanjuoksijan yksinäisyys. Teoksessa Riitta Mäkinen & Maria Engman (toim.) *Naisten aika. Valkoinen varis ja muita oppineita naisia*. Helsinki: Gaudeamus, 15–20.
- Halila, Aimo (1949) *Suomen kansakoululaitoksen historia, osa II. Kansakouluasetuksesta piirijakoon*. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Halila, Aimo (1950) *Suomen kansakoululaitoksen historia, osa IV. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet*. Porvoo & Helsinki: WSOY.
- Hochberg, Mark S. (2007) The doctor's white coat: An historical perspective. *Virtual mentor. American Medical Association Journal of Ethics* 9:4, 310–314. [Http://journalofethics.ama-assn.org/2007/04/mhst1-0704.html](http://journalofethics.ama-assn.org/2007/04/mhst1-0704.html) (haettu 12.6.2019).
- Ignatius, Jaakko (2012) *Suomalainen Lääkärisseura Duodecim 1881–2006: I*. Helsinki: Duodecim.
- Ilmolahti, Oona (2010) Lääkärit ja lääketaidon kokemus. Teoksessa Samu Nyström (toim.) *Vapaus, Terveys, Toveruus. Lääkärit Suomessa 1910–2010*. Helsinki: Fennomed, 330–425.
- Jaakkola, Jouko (1994) Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jouko Jaakkola & Panu Pulma & Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 71–161.
- Joutsivuo, Timo (2010) Papeiksi ja virkamiehiksi. Teoksessa Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 112–183.
- Jumppanen, Leo (1993) *Kuka oli kelvollinen opettamaan 11- ja 12-vuotiaita: Tutkimus oppikoulun opettajien ja kansakoulunopettajien edunvalvonnasta ja sen tuloksellisuudesta Suomen koululaitoksen uudistuksen yhteydessä kouluohjelmakomitean mietinnöstä 1959 vuoden 1985 koululakeihin*. Turku: Turun yliopisto.
- Junila, Marianne (2013) Schooling, education and citizenship. Finnish women entering the teaching profession in secondary education, 1900–1920's. Teoksessa Mette Buchardt & Pirjo Markkola & Heli Valtonen (toim.) *Education, state and citizenship*. NordWel Studies in Historical Welfare State Research 4. Helsinki: University of Helsinki, 186–205.
- Konttinen, Esa (1991) *Perinteisesti moderniin. Profiisoiden yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Konttinen, Esa (toim.) (1993) *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisen professioiden kehityskuvia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kontturi, Saara-Maija (2014) *Parantajat ja tieteentekijät. Piirilääkärit Ruotsin valtakunnassa 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkuun*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kuusamäki, Jussi (2005) Markelin-Svensson, Jenny. Teoksessa Matti Klinge & Aulikki Litzen (toim.) *Suomen Kansallisbiografia: 6*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 556–558.
- Leikola, Anto (1992) Lääketieteen humanistinen perintö. *Duodecim* 108:15, 1355–1359.
- Levä, Ilkka (2010) Ammatinharjoittamisen autonomian puolella – Lääkärien työmarkkinakokemus ammatillisen järjestäytymisen aikana 1910-2010. Teoksessa Samu Nyström (toim.) *Vapaus, Terveys, Toveruus. Lääkärit Suomessa 1910-2010*. Helsinki: Fennomed, 242–329.
- Lindén, Jyri (2010) *Kutsunuksesta palkkatyöhön? Perusasteen opettajan työn muuttunut luonne ja logiikka*. Tampere: Tampere University Press.
- Lindholm, T. S & Havanto E. M. (1956) Lääketieteen opiskelijoiden ammatintoueista. *Duodecim* 72:7–8, 617–627.
- Michelsen, Karl-Erik (1999) *Viides sääty. Insinöörit suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Markkola, Pirjo (2007) Changing patterns of welfare: Finland in nineteenth and early twentieth centuries. Teoksessa Steven King & John Stewart (toim.) *Welfare peripheries. The development of welfare states in nineteenth and twentieth century Europe*. Bern: Peter Lang AG, 207–234.
- Mustajoki, Pertti (2013) *Mies joka hakkasi halkoja. Terveysapostoli Konrad Reijo Waara*. Helsinki: Duodecim.
- Nykänen, Panu (1998) *Käytännön ja teorian välissä – Teknillisen opetuksen alku Suomessa*. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu.
- Nykänen, Panu (2002) *Teknologian menneisyyttä jahtaamassa*. Helsinki: Helsingin Insinöörit HI ry.
- Nykänen, Panu (2015) Oppineiden insinöörien tittelit ja tunnukset. *Tekniikan Waiheita* 33:3–4, 20–28.
- Nyström, Samu (2010a) Lääkärit ja terveyden politiikka. Teoksessa Samu Nyström (toim.) *Vapaus, Terveys, Toveruus. Lääkärit Suomessa 1910–2010*. Helsinki: Fennomed, 158–241.
- Nyström, Samu (2010b) Suomen Lääkäriliitto sata vuotta. Teoksessa Samu Nyström (toim.) *Vapaus, Terveys, Toveruus. Lääkärit Suomessa 1910–2010*. Helsinki: Fennomed, 16–51.
- Preston-Shoot, Michael & McKimm, Judy (2010) Prepared for practice? Law teaching and assessment in UK medical schools. *Journal of Medical Ethics* 36:11, 694–699.
- Piirainen, Veikko (1974) *Vaivashoidosta sosiaaliturvaan: Sosiaalihuollon ja sen työntekijäjärjestöjen historiaa Suomen itsenäisyyden ajalta*. Hämeenlinna: Karisto.
- Popkewitz, Thomas S. & Simola, Hannu (1996) Professionalization, academic discourses, and the construction of the teacher in the USA. Teoksessa Hannu Simola & Thomas S. Popkewitz (toim.), *Professionalization and education*. Tutkimuksia / Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos 169. Helsinki: University of Helsinki, 6–27.
- Pulma, Panu (1995) Valtio, vaivaiset ja kuntien itsehallinto. Gustaf Adolf Helsingius valtion ja kuntien välisen suhteen muokkaajana. Teoksessa Seppo Tiihonen (toim.) *Virkanyrkrit ja muita hallintohistorian tutkielmia*. Helsinki: Painatuskeskus, 99–126.
- Pälve, Heikki (2013) Etiikka ja professio. Teoksessa Samuli Saarni & Mervi Kattelus & Vuokko Nummi (toim.) *Lääkärin Etiikka*. Helsinki: Suomen Lääkäriliitto 2013, 11–14.
- Rantala, Jukka (1997) *Sopimaton lasten kasvattajaksi! opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944–1948*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Rantala, Jukka (2002) *Kansakoulunopettajat ja kapina. Vuoden 1918 punaisuusryöstökset ja opettajan asema paikallisyhteisössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rantala, Jukka (2005) *Kansaa kasvattamassa*. Jyväskylä: Minerva.
- Rantala, Jukka (2010) *Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio*. Helsinki: Työväen historian ja perinteentutkimuksen seura.
- Rantala, Jukka (2011) Kansakoulunopettajat. Teoksessa Anja Heikkinen & Pirkko Leino-Kaukiainen (toim.) *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 266–299.
- Rantala, Jukka & Salminen, Jari & Säntti, Janne & Kempainen, Lauri & Nikkola, Tiina & Rautiainen, Matti & Virta, Arja (2013) Luokanopettajakoulutuksen akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle. Teoksessa Jukka Rantala & Matti Rautiainen (toim.) *Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi. Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutusten akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle*. Kasvatusalan tutkimuksia 64. Turku & Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura; Koulutuksen tutkimuslaitoksen asiakaspalvelu, 61–81.
- Rautiainen, Matti & Saukkonen Sakari & Valtonen, Heli (2013) Professorit ja opettajankoulutuksen akatemisoituminen Jyväskylässä. Teoksessa Jukka Rantala & Matti Rautiainen (toim.) *Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi. Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutusten akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle*. Kasvatusalan tutkimuksia 64. Turku & Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura; Koulutuksen tutkimuslaitoksen asiakaspalvelu, 82–105.
- Rice, Tom (2010) “The Hallmark of a doctor”: the stethoscope and the making of medical identity. *Journal of Material Culture* 15:3, 287–301.

- Rinne, Risto (1986) *Kansanopettaja mallikansalaisena. Opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytointimekanismit Suomessa 1851–1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana*. Turku: Turun yliopisto.
- Rinne, Risto (1989) *Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansaopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle*. Turku: Turun yliopisto.
- Rinne, Risto & Jauhainen, Arto (1988) *Koulutus, professionaalistuminen ja valtio: julkisen sektorin koulutettujen reprodutioammattikuntien muotoutuminen Suomessa*. Turku: Turun yliopisto.
- Räisänen, Mirka (2014) *Opettajat ja koulutuspolitiikka: Opetusalan ammattijärjestö ja Demokraattiset Kouluyöntekijät -yhdistys peruskoulukauden koulutuspolitiikassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Sahlberg, Pasi (2015) *Finnish lessons 2.0: What can the world learn from educational change in Finland?* New York: Teachers College Press.
- Satka, Mirja (1995) *Making social citizenship: Conceptual practices from the Finnish poor law to professional social work*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Schnell, Christiane (2017) Editorial. *Professions & Professionalism* 7:1, 1–2.
- Simola, Hannu & Kivinen, Osmo & Rinne, Risto (1997) Didactic closure: Professionalization and pedagogic knowledge in Finnish teacher education. *Teaching and Teacher Education* 13:8, 877–891.
- Soininen, Gunnar (1935) Eräitä katsauksia Suomen nykyiseen lääkärikuntaan. *Duodecim* 51:12, 1085–1106.
- Strömberg, John (1989) Ylioppilaat. Teoksessa Matti Klinge & Marketta Klinge & Minna Sarantola (toim.) *Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808–1917*. Helsingin yliopisto 1640–1990. Toinen osa. Helsinki: Otava, 277–332.
- Sveriges Ingenjörer: *Ingenjörshistoria*. [Http://www.ingenjorshistoria.se/area/inghist/organisering](http://www.ingenjorshistoria.se/area/inghist/organisering) (haettu 3.3.2017).
- Säntti, Janne (2007) *Pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin. Opettajuuden rakentuminen ja muuttuminen sotienjälkeisissä Suomessa opettajien omaelämäkertojen valossa*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Särkikoski, Tuomo (1993) Teorian ja käytännön välissä. Tekniikan professionalistuminen Suomessa. Teoksessa Esa Kontinen (toim.) *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisen professioiden kehityskuvia*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 78–105.
- Tammivuori, Aimo (1986) *Sata vuotta opettajien ammattijärjestötoimintaa. Opettajien ammattijärjestö OAJ*. Helsinki: Opettajien ammattijärjestö OAJ.
- Tedre, Silva (2004) Likainen työ ja virallinen hoiva. Teoksessa Lea Henriksson & Sirpa Wrede (toim.) *Hyvinvointityön ammatit*. Helsinki: Gaudeamus, 63–83.
- TFIF 100 år: Tekniska föreningen i Finland 1880–1980* (1980). Helsinki: Tekniska Föreningen i Finland.
- Tekniikka & Talous* 5.5.2004.
- Tulkki, Pasi (1996) *Valtion virka vai teollinen työ? Insinöörikkulutus sosiaalisena ilmiönä 1802–1939*. Turku: Turun yliopisto.
- Tähtinen, Juhani (2012) Kutsumustyöläisiä 1500-luvulta 1600-luvulle: kansanopettajiin ja koulunopettajiin liittyneet sosiaalis-eettiset ideat ja odotukset. Teoksessa Joel Kivirauma & Arto Jauhainen, Piia Seppänen & Tuuli Kaunisto (toim.) *Koulutuksen yhteiskunnallinen ymmärrys*. Kasvatusalan tutkimuksia 59. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 237–259.
- Valtonen, Heli (2009) Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen & Toivo Nygård (toim.) *Jyväskylän yliopiston historia. Osa 1. Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863–1966*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 19–109.
- Valtonen, Heli (2013) How did popular educators transform into experts of the Finnish welfare state from the 1860's to the 1960's? Teoksessa Mette Bucharth & Pirjo Markkola & Heli Valtonen (toim.) *Education, state and citizenship*. NordWel Studies in Historical Welfare State Research 4. Helsinki: University of Helsinki, 160–185.
- Villstrand, Nils Erik (2019) *Åbo Akademi i sin början: 1918–1945*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Vuorinen, Heikki (2010) *Taudit, parantajat ja parannettavat. Lääketieteellinen historia*. Tampere: Vastapaino.

Vähäpesola, Johanna (2009) *Uhka miehisyydelle ja ammatille. Naiset tekniikan opiskelijoina ja asiantuntijoina Suomessa 1879–1939*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.